

DE RELATIE TUSSEN STRAFRECHTSBEDELING EN DRUGSHULPVERLENING: OP DREEF OF OP DRIFT?

Een evaluatie van de verschillende mogelijkheden tot alternatieve afhandeling ten aanzien van delinquente drugsgebruikers

Joachim MEESE, Kristof VAN IMPE en Brice DE RUYVER*

I. Probleemstelling

De laatste jaren is meer en meer het inzicht gegroeid dat personen met verslavingsproblemen niet in de gevangenis thuishoren. Deze stelling werd recentelijk nog unaniem onderschreven door verschillende binnen- en buitenlandse deskundigen in het kader van de parlementaire werkgroep belast met het bestuderen van de drugsproblematiek.¹

Meer nog, een verblijf in het gevangeniswezen werkt vaak de overstap naar harddrugs in de hand. Dit zou voornamelijk het geval zijn met heroïne, aangezien deze drug rendabeler is voor de dealers, makkelijker kan worden verborgen, en moeilijker te detecteren is bij analyses.² Ook de stress en het 'psychosociaal trauma' dat veroorzaakt wordt door de opsluiting bevorderen het gebruik van drugs of psychotrope geneesmiddelen.³ Ten slotte zou het contact met het repressieapparaat voor een drugsgebruiker in het merendeel der gevallen contra-productief werken, en dit vooral vanwege de stigmatisering en het strafregister.⁴

Daarnaast vormt de overbevolking in de gevangenissen een uitermate belangrijk probleem.⁵ Als men weet dat het aantal gedetineerden veroordeeld wegens

* Deze bijdrage is gebaseerd op een onderzoek gevoerd in opdracht van de Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden. De volledige tekst van dit onderzoek is gepubliceerd in B. VAN DONINCK, L. VAN DAELE en A. NAJI (eds.), *Het recht op het rechte pad?*, Antwerpen, Maklu, 1999, 63-116.

1. X, 'Verslag namens de werkgroep belast met het bestuderen van de drugproblematiek uitgebracht door de heren Maurice MINNE en Jo VANDEURZEN', *Parl. St. Kamer*, 1062/1-3, 1996-97, 1023 p. (hierna: 'Werkgroep Drugs').

2. B. DE RUYVER, 'Conclusies en aanbevelingen. Een drugbeleid vanuit een geïntegreerd perspectief', in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 1001.

3. J. VAN RUSSELT, in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 778.

4. M. VALETTE, in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 890.

5. Zie hierover S. SNACKEN, 'Hoe meer zielen hoe meer vreugd? Over capaciteitsproblemen in de gevangenissen', *Pan.* 1988, 1-7; K. BEYENS, S. SNACKEN en C. ELIAERTS, *Barstende muren. Overbevolkte gevangenissen: omvang, oorzaken en mogelijke oplossingen*, Antwerpen, Kluwer, 1993, 323 p.; S. SNACKEN, 'Overbevolkte Belgische gevangenissen in Europees perspectief', in X, *Justitie en* →

drugsdelicten in de loop van de laatste 25 jaar spectaculair is toegenomen⁶, is het duidelijk dat de drugsproblematiek een belangrijk aandeel heeft in deze overbevolking. Dit besef is nochtans pas sedert begin de jaren negentig tot de buitenwereld doorgedrongen.⁷ Heden ten dage zou ongeveer 30% van de gedetineerden onder meer voor een drugsdelict opgesloten zijn, en heeft naar schatting de helft van hen op het ogenblik van opsluiting met drugs te maken.⁸ Deze grote concentratie van gebruikers is een probleem voor de beheersbaarheid in de strafinrichtingen en de individuele leefsituatie van de gedetineerden.⁹

Deze bemerkingen indachtig, is het daarenboven belangrijk te benadrukken dat het strafrecht steeds als *ultima ratio* dient te worden beschouwd: justitie moet men in principe 'pas op het einde van het circuit inschakelen'.¹⁰ De strafrechtsbedeling kan immers geen maatschappelijke fenomenen beheersen, laat staan oplossen, terwijl het gerecht niet de enige plaats van sociale regulering kan en mag zijn.¹¹ Criminaliteits- en onveiligheidsvraagstukken dienen in de eerste instantie de zorg te zijn van de verantwoordelijken voor andere beleidssectoren, zoals welzijn, gezondheid, werkgelegenheid, onderwijs enz.¹² Daarnaast impli-

→

sociale hulpverlening. 100 Jaar evolutie, Brussel, Bruylant, 423-448; K. BEYENS en S. SNACKEN, 'Tot de muren barsten? Markante evoluties in de recente gevangenisbevolking (1975-1993)', *Pan.* 1994, 179-201; F. VERSCHUEREN, 'Privacybescherming en strafrecht', in *Liga-dossier nr. 14*, Gent, Liga voor Mensenrechten, 1994, 77 p.; K. BEYENS, S. SNACKEN en H. TUBEX, 'Gevangeniswezen en magistratuur. Overbevolking en strafrechtelijk beleid', *Pan.* 1994, 339-358; K. BEYENS, 'Van kwaad tot erger. De evolutie van de gevangenisbevolking in de jaren negentig', *Pan.* 1996, 174-186; K. BEYENS, 'Buigen of barsten? Een bericht over het Belgisch gevangeniswezen', in *Justitiële Verkenningen*, 1997, afl. 8, 62-79 en S. SNACKEN, 'Surpopulation des prisons et sanctions alternatives' in PH. MARY (ed.), *Travail d'intérêt général et médiation pénale. Socialisation du pénal ou pénalisation du social?*, Brussel, Bruylant, 1997, 367-401.

6. In het begin van de jaren zeventig maakte deze categorie slechts 1 à 1,5% van de totale gedetineerdenpopulatie uit (zie F. VAN MOL, 'Drugs in de strafinrichtingen', in B. DE RUYVER, G. VERMEULEN, A. DE LEENHEER en TH. MARCHANDISE (eds.), *Veiligheids- en medisch-sociale benadering: complementair of tegengesteld?*, Antwerpen, Maklu, 1996, 321 en J. VANWINGH, in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 307).

7. B. DE RUYVER, in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 936.

8. MINISTER VAN JUSTITIE, 'Strafbeleid en gevangenisbeleid. Oriëntatienota', in T. PETERS en J. VANACKER (eds.), *Van Oriëntatienota naar penaal beleid*, Deelredactie strafuitvoering en justitiële hulpverlening – Panopticon i.s.m. Onderzoeksgroep Penologie en Victimologie, KUL, Leuven, 1997, 67 en S. DE CLERCK, in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 802.

9. F. VAN MOL, *o.c.*, 321 en E. MAES, 'Hulpverlening', in X, *Alternatieve maatregelen. Penologisch vademecum*, Volume I, Heule, UGA, 1997, 263 (hierna: 'Penologisch Vademecum'). Zie over deze problematiek E. MAES, 'Effectiviteit van een 'alternatieve' bejegening van heroïneverslaafden binnen de strafrechtsbedeling', *Pan.*, 1995, 504; W. DEPREEUW, 'Opleiding van het penitentiair personeel als onderdeel van het drugsbeleid in de samenleving', in B. DE RUYVER, G. VERMEULEN, A. DE LEENHEER en TH. MARCHANDISE (eds.), *o.c.*, 325-332; R. MENTENS, 'Een drugvrije afdeling als mogelijk antwoord op de drugproblematiek in de gevangenis', in B. DE RUYVER en A. DE LEENHEER (eds.), *Drugbeleid 2000 – Gestion des drogues en 2000*, Antwerpen, Maklu, 1994, 341-349 en N. LAUWERS en F. VAN MOL, 'Drugverslaafden in de gevangenis', *ibid.*, 361-368.

10. S. DE CLERCK, in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 803.

11. D. VANDENBOSSCHE, 'Een drugbeleid zonder taboes', in B. DE RUYVER, P. DE SOMERE, G. VERMEULEN, A. NOIRFALISE en CH. FIGIEL (eds.), *Het drugbeleid in België: actuele ontwikkelingen*, Antwerpen, Maklu, 1998, 206 en B. DE RUYVER, 'Conclusies en aanbevelingen. Een drugbeleid vanuit een geïntegreerd perspectief', in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 993 en 1004.

12. W. MEYVIS, 'Voorrang aan alternatieve sancties', in *Penologisch Vademecum, o.c.*, 6. Zie ook S. DE CLERCK, in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 803. Over de grote verscheidenheid aan relaties tussen drug-

→

ceert de *ultimum remedium*-filosofie tevens dat – wanneer de interventie van justitie zich toch opdringt – ook binnen de strafrechtsbedeling gepoogd moet worden om de strafrechtelijke tussenkomst zoveel mogelijk te beperken. Een eventuele justitiële ingreep heeft dus idealiter op het in de gegeven omstandigheden vroegst mogelijke echelon van de strafrechtsbedeling plaats.

De tussenkomst van de strafrechter ten overstaan van een drugsgebruiker moet dus vermeden worden.¹³ Meer bepaald is de strafrechtelijke interventie slechts aangewezen indien de betrokkene misdrijven heeft gepleegd die de maatschappelijke ordening verstoren.¹⁴ Verder is het uitermate belangrijk dat iemand die te kampen heeft met verslavingsproblemen en zich schuldig heeft gemaakt aan drugsgerelateerde feiten, in de mate van het mogelijke via de verschillende modaliteiten tot alternatieve afhandeling in strafzaken wordt opgevangen.¹⁵ Een hiermee gepaard gaande verwijzing naar de hulpverlening gebeurt best in een zo vroeg mogelijk stadium.¹⁶ Dat het besef van het belang van de alternatieve mogelijkheden niet enkel in ons land aanwezig is, blijkt uit het feit dat in de verschillende Europese lidstaten getracht wordt drugsgebruikers bij voorkeur buiten het gewone justitiële kader te houden, en dit door een voortijdige opvang in de hulpverlening.¹⁷

Via de alternatieve maatregelen kan in vele gevallen een meer gepaste sanctie worden opgelegd. Dit blijkt onder meer uit het feit dat alternatieven die een combinatie van afschrikking en behandeling inhouden, beter – of toch zeker niet slechter – scoren op het vlak van recidive.¹⁸ De effectiviteit van de gevangenisstraf als recidive-beperkend gegeven is overigens uiterst twijfelachtig.¹⁹

→

gebruik en criminaliteit zie D. VAN DE PUTTE, 'Drugs en delinquentie' in B. DE RUYVER en A. DE LEENHEER (eds.), *o.c.*, 463-469; B. DE RUYVER, 'Druggebruik en criminaliteit: een onvermijdelijke combinatie?', in K. MAES, J. MAERTENS, F. CARLIER en B. DE RUYVER, *De witte cirkel. Het drugbeleid in Vlaanderen*, Antwerpen, Van Loghum Slaterus, 1984, 137-153; M. GRAPENDAAL, E. LEUW en H. NELLE, *A world of opportunities. Lifestyle and economic behavior of heroin addicts in Amsterdam*, Albany, State University of New York Press, 1995, 15-39 en D.J. KORF, *Dutch treat. Formal control and illicit drug use in the Netherlands*, Amsterdam, Thesis publishers, 1995, 245-268.

13. J. VANDE LANOTTE, 'Vrijheid blijheid. Elementen voor een geïntegreerd drugbeleid', in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 825.

14. B. DE RUYVER, 'Conclusies en aanbevelingen. Een drugbeleid vanuit een geïntegreerd perspectief', in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 1003.

15. B. DE RUYVER, in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 939.

16. G. VERMEULEN, P. FRANCK, L. VAN DAELE en B. DE RUYVER, *Kansarmoede, druggebruik, criminaliteit*, onderzoek uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken, Universiteit Gent, 1992, 387.

17. Zie B. DE RUYVER, 'Veiligheids- en medisch-sociale benadering in het drugbeleid van de lidstaten van de Europese Unie', in B. DE RUYVER, G. VERMEULEN, A. DE LEENHEER en TH. MARCHANDISE (eds.), *o.c.*, 247 en B. DE RUYVER, 'Drugbeleid in de Europese Unie. Resultaten van onderzoek in 1995 verricht in opdracht van de Europese Commissie', in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 117. Voor een overzicht zie J. JUNGER-TAS, 'Alternatieven voor de vrijheidsstraf. Een internationaal overzicht', *Justitiële Verkenningen* 1993, afl. 9, 128-157.

18. F. PIETERS, 'De alternatieve straffen en maatregelen in de Oriëntatienota', in T. PETERS en J. VAN ACKER (eds.), *o.c.*, 1-1. Zie ook X, *Evaluatie Globaal Plan (Justitie 1996). Evaluatierapport goedgekeurd door de Ministerraad van 20 juni 1997*, Brussel, Ministerie van Justitie, Steundienst Alternatieve Maatregelen, 2.

19. W. MEYVIS, *o.c.*, 6.

Via de drugshulpverlening kan de drugsgerelateerde criminaliteit bovendien ten gronde worden aangepakt, en dit door de onderliggende verslavingsproblematiek bijzondere aandacht te geven.²⁰

Ten slotte speelt ook het prijskaartje van de gevangenisstraf in het voordeel van de alternatieve afhandelingsmogelijkheden.²¹

De modaliteiten tot alternatieve afhandeling zijn aanwezig op de verschillende echelons van de strafrechtsbedeling, zodat op elk niveau een brug naar de drugshulpverlening voorhanden is. Een van de bevindingen van de Werkgroep Drugs is dat deze brugfunctie kwalitatief kan worden bewaakt door een betere aanwending van de bestaande mogelijkheden inzake alternatieve afhandeling en het daartoe ter beschikking stellen van de nodige middelen en personeel.²²

In onderhavige bijdrage worden de diverse alternatieve afhandelingsmodaliteiten per echelon van de strafrechtsbedeling besproken. Per modaliteit is er een summiere systeembeschrijving, een weergave van de bevindingen uit het empirisch onderzoek²³, een evaluatie aan de hand van de literatuur en een analyse van de beleidsrelevantie van de modaliteit in kwestie.²⁴ Het aspect drugshandel wordt hierbij evenwel niet gevisieerd. Wanneer gesproken wordt van 'bezit', dient hieronder dus te worden verstaan het 'bezit voor eigen gebruik'.

II. Voorafgaande bemerking: de relatie tussen justitie en hulpverlening

In de inleiding werd reeds gesproken over de brugfunctie tussen de strafrechtspleging en de hulpverlening. Nochtans ligt een coöperatie tussen beide sectoren niet zo eenvoudig, en dit zowel door de cultuurverschillen als door de afwijkende functionaliteit van beide instituten.²⁵

Het uitgangspunt van de hulpverlening is er niet primair op gericht delinquenten via justitiële druk op een min of meer dwingende manier tot niet-delinquent

20. B. DE RUYVER, 'Conclusies en aanbevelingen. Een drugbeleid vanuit een geïntegreerd perspectief', in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 999.

21. Zie PH. MARY en D. DE FRAENE, *Sanctions et mesures dans la communauté. Etat critique de la question en Belgique*, Bruxelles, Fondation Roi Baudouin, 1998, 52.

22. B. DE RUYVER, 'Conclusies en aanbevelingen. Een drugbeleid vanuit een geïntegreerd perspectief', in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 1003.

23. Het empirisch luik is gebaseerd op gesprekken met respondenten binnen justitie en de hulpverlening enerzijds, en gegevensverzameling bij jongvolwassen delinquente druggebruikers anderzijds.

24. Enkel bij de behandeling van het niveau politiediensten werd deze werkwijze niet gehanteerd.

25. Zie hierover E. LEUW, 'Legitimiteit en effectiviteit van verslavingszorg in justitiële kaders', *T.A.D.P.* 1990, 142-149; H. TOUSSAINT, 'Hulpverlening en ordehandhaving hebben elk hun eigen wetmatigheid', *Proces* 1991, afl. 4, 110-113; J.J. DRENTH, 'Straffende hulpverlening: een *contradictio in terminis*', *Proces* 1991, afl. 5, 127-130; J. STAFFELEU, 'De hulpverlener en de door justitie opgelegde ambulante behandeling van plegers van seksueel geweld', *Proces* 1991, afl. 6, 155-159; R. HAVEMAN, 'Straffende behandeling: van het kind en het badwater', *Proces* 1991, afl. 7-8, 131-135; J.J. DRENTH, 'Samenwerking tussen hulpverleners en strafrechtsdienaren: een ongewassen couveuse-kind?', *Proces* 1991, afl. 7-8, 187-193; S. CHRISTIAENSEN en J. GOETHALS, 'Enkele krachtlijnen bij wijze van uitleiding', in S. CHRISTIAENSEN en J. GOETHALS (eds.), *De illegale drugsgebruiker tussen strafrechtspleging en hulpverlening. Van praktijk naar beleid*, Leuven, Acco, 1994, 327 e.v.; B. DE RUYVER, in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 940 e.v. en B.G.T.J. TER HEINE, 'Leve de verschillen! Wederom justitie en de geestelijke gezondheidszorg', *Sancties* 1998, afl. 3, 155-161. Zie ook PH. BASTIN, 'Infor-Drogues, 25 jaar praktijk op het stuk van preventie en hulpverlening met betrekking tot drugverslavingen en druggebruik: enkele overwegingen', *Werkgroep Drugs, o.c.*, 436 e.v.

gedrag te brengen. Hulpverlening beoogt in de eerste plaats cliënten die zich met een hulpvraag aanmelden, zodanig te begeleiden, te ondersteunen of te behandelen dat zij in de toekomst op een voor zichzelf voldoende bevredigende wijze psycho-sociaal kunnen functioneren.²⁶ De hulpverlening is gericht op de ontplooiing van de mogelijkheden van de cliënt, is met andere woorden individu-gericht. Justitie daarentegen waakt over het maatschappelijk belang, doet aan wets- en rechtshandhaving en oefent een formele sociale controle uit vanuit een perspectief van beveiliging van de openbare orde en het algemeen belang. Het lijkt dan ook niet evident om in één systeem het beveiligingsperspectief en het resocialisatieperspectief te verzoenen.²⁷ Nochtans zijn ook in de strafrechtsbedeling al heel wat mogelijkheden tot individualisering voorzien, maar het gelijkheidsbeginsel verzet zich tegen een ongebreidelde toepassing hiervan.

Ten tweede is justitie een systeem gekenmerkt door hiërarchische relaties en verticaal georiënteerde, dwingende imperatieven. Een en ander maakt dat justitie in haar handelen eerder conserverend is ingesteld. Daarentegen is de wereld van de hulpverlening er geen van absolute waarheden, maar van nuances en evoluerende opvattingen. Hulpverleningsinstanties passen zich hierdoor sneller aan de drugsrealiteit of aan de tendensen in de drugsscène aan. De hulpverlening heeft het dan ook vaak moeilijk met het immobilisme van justitie, terwijl justitie op haar beurt vaak geen duidelijkheid ziet in het amalgaam van hulpverleningspraktijken.²⁸

Vanuit deze onderscheiden ingesteldheid wordt het herval van een drugsgebruiker in behandeling door de hulpverlening doorgaans aanzien als een fase in het behandelingsproces. Tijdelijk falen is bij deze categorie van delinquenten nu eenmaal eerder de regel dan de uitzondering. Vallen en opstaan wordt met andere woorden als inherent aan het genezingsproces beschouwd. Voor de vervolgende instanties gaat het strikt genomen echter om recidive.²⁹ Toch moet gezegd worden dat ook justitie zich de realiteit van de verslavingsproblematiek meer en meer eigen maakt. Er wordt dan ook lang niet altijd repressief gereageerd op herval in gebruik. Wel kan het opnieuw plegen van drugsgerelateerde criminaliteit voor grondige problemen zorgen.

Ten slotte is een goede hulpverleningsrelatie een relatie in vertrouwen, een relatie die slechts mogelijk is vanuit een authentieke opstelling van hulpvrager en hulpgever. De 'vrije' hulpverlening vreest echter dat zij wordt geconcipieerd als het verlengstuk van justitie, wat een hypotheek legt op de kwaliteit van de hulpverleners-vertrouwensrelatie. Concreet uit zich dit bijvoorbeeld in de wijze waarop de hulpverleningssector aan justitie rapporteert.³⁰ De hulpverlening verbindt zich tot het leveren van een inspanning en heeft er, ook vanuit therapeutisch oogpunt, alle belang bij om een verbreken van een contact door de cliënt puur formeel te melden. De rapportage na afloop van de behandeling lijkt evenzeer beperkt tot het strikt formele, met name de melding dat de betrokkene de

26. E. MAES, 'Hulpverlening', in *Penologisch Vademecum*, o.c., 265.

27. B. DE RUYVER, 'Alternatieve straffen. Een modetrend of een volwaardig instrument?', in X, *Liber Amicorum Jules D'Haenens*, Gent, Mys & Breesch, 1993, 115.

28. S. CHRISTIAENSEN en J. GOETHALS, 'Enkele krachtlijnen bij wijze van uitleiding', o.c., 329.

29. S. DE CLERCK, in *Werkgroep Drugs*, o.c., 804.

30. S. CHRISTIAENSEN en J. GOETHALS, o.c., 330.

behandeling heeft doorlopen, en dit zonder verdere evaluatie.³¹ Wel kan worden vastgesteld dat ook op dit vlak de verschillende actoren steeds meer bereid zijn een constructieve samenwerking op te bouwen, en dit met het nodige respect voor eenieders functionaliteit en specificiteit.³²

Sommigen hopen dat de officiële installering van de justitiehuisen³³ eventuele communicatiestoornissen verder zal elimineren of minstens verzachten. Anderen staan echter huiverig tegenover dit nieuwe concept, in de vrees dat aldus een kloof tussen magistraten en bemiddelingsassistenten zal worden gecreëerd. Beter ware het volgens hen deze justitiemedewerkers bij de magistraten te houden³⁴, aangezien de bestendige beschikbaarheid van de maatschappelijk assistent (waardoor deze als het ware deel uitmaakt van het parket) juist een *conditio sine qua non* voor een vlotte samenwerking is.³⁵

Lijnrecht tegenover de bestaande – doch in omvang afnemende – divergenties in de uitgangspunten van justitie en hulpverlening staat de nood aan een constructieve samenwerking tussen beide actoren, en dit wegens het bestaan van een (doorgaans) gelijkaardig streefdoel (het beheersen of deproblematiseren van het drugsgebruik). Vanuit justitie is er immers de vaststelling dat het strafrechtssysteem intrinsiek weinig of geen mogelijkheden biedt om verslavingsproblemen op te lossen. De hulpverleners van hun kant worden geconfronteerd met het gegeven dat verslaafden de stap naar de hulpverlening in het merendeel van de gevallen slechts onder invloed van externe factoren zetten, waarbij het veelal om justitiële druk gaat.³⁶ En zelfs in die omstandigheden is de ‘hulpvraag’ (cf. de instemming van de cliënt wordt principieel vereist) van de cliënt verweven met een persoonlijk belang dat er in de eerste plaats op gericht is de onaangename consequenties van een meer ingrijpende strafrechtelijke interventie te vermijden. In die zin moet dan ook worden geconcludeerd dat de gerechtelijke druk *an sich* niet volstaat om iemand ertoe te brengen om op bestendige wijze iets aan de verslavingsproblematiek te doen. De finaliteit van het bestaan van een zekere motivatie als reactie op het gerechtelijk zwaard van Damocles bestaat, anders gesteld, veeleer uit de betrachting om ‘zo snel mogelijk opnieuw de straat op te geraken’. Dit neemt niet weg dat deze motivatie in veel gevallen de eerste

31. B. DE RUYVER, ‘Alternatieve straffen. Een modetrend of een volwaardig instrument?’, *l.c.*, 106.

32. B. DE RUYVER, in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 940 en 944.

33. Zie over de justitiehuisen X, *Justitie dichterbij ... in het justitiehuis?*, Synthese van de studiedag 23 juni 1997, Koning Boudewijn Stichting, 1997, 47 p. en P. GORIS, ‘Justice closer to communities. Two tracks in Belgian justice policy’, *European Journal on Criminal Policy and Research* 1997, vol. 5-4, 53-65.

34. In die zin ook reeds W. MEYVIS, ‘Naar een participatieve justitie’, in T. PETERS en J. VANACKER (eds.), *o.c.*, 1-55.

35. F. SCHINS, *Enkele beschouwingen over de rechtsbedeling en over de activiteiten van het openbaar ministerie in het rechtsgebied van het Hof van Beroep te Gent*, Rede uitgesproken door de Procureur-generaal F. SCHINS op de plechtige openingszitting van het Hof van Beroep te Gent op 1 september 1997, 22.

36. R. KEYMEULEN, ‘Justitie & behandeling. Over het belang van duidelijke afspraken en hun invloed op de behandeling’, *Tijdschrift over verslavingsproblematiek* 1987, afl. 2, 17 en E. MAES, ‘Effectiviteit van een ‘alternatieve’ bejegening van heroïneverslaafden binnen de strafrechtsbedeling’, *l.c.*, 506.

aanzet kan betekenen om een behandeling überhaupt aan te vatten.³⁷ Anders gesteld, de vereiste intrinsieke motivatie kan desnoods nog in een later stadium gerealiseerd worden. In die zin bestaat de taak van de hulpverlening er in eerste instantie in de externe druk ten aanzien van de cliënt om te buigen tot een interne motivatie die het mogelijk maakt het verdere hulpverleningsproces op basis van een normale begeleidende of therapeutische werkrelatie te doen verlopen.³⁸

Meer nog, de gerechtelijke druk zou uiteindelijk zelfs een positieve weerslag op de behandeling van probleemgebruikers hebben. Uit verschillende binnen- en buitenlandse onderzoeken blijkt namelijk dat de aldus behaalde resultaten vergelijkbaar of zelfs beter zijn dan bij een behandeling op vrijwillige basis.³⁹ Zo zullen personen die onder formele druk in een hulpverleningsinstelling worden geplaatst, gedurende een langere periode in behandeling blijven en die vaker beëindigen dan drugsverslaafden die zich vrijwillig hadden aangeboden.⁴⁰⁻⁴¹ Daarnaast is gebleken dat intensief toezicht en controle in combinatie met behandelingsprogramma's bij drugsdelinquentie gunstige effecten op het vlak van

37. Zie C.G. LEUKEFELD en F.M. TIMS, 'Compulsory treatment: a review of findings', in C.G. LEUKEFELD, D.S.W. FRANK en M. TIMS (eds.), *Compulsory treatment of drug abuse: research and clinical practice*, Rockville, National Institute on Drug Abuse, NIDA Research Monograph 86, 1988, p. 236-251; J. SILVIS, 'Dwang, drang en drugs', in J.A. JANSE DE JONGE, M. MOERINGS en A. VAN VLIET (eds.), *Binnen de steen van dit bestaan. Over rechtsbescherming en totale instituties*, Arnhem, Gouda Quint, 1993, 143-157; W.J.J. BOOLTINK, 'De drugvrije afdeling, schakel in de keten van verslavingshulpverlening', *Sancties* 1995, afl. 1, 16-25; P. COSYNS, 'Ambulante behandeling onder dwang', *Pan.* 1996, 1-3; S. ANSOMS, 'Toxicomanie: ambulante behandeling onder dwang', *Panopticon*, 1996, 19-23 en S. OOSTERHOFF, K. VERMEULEN en G. VAN DE WIJNGAART, 'Die stok achter de deur helpt wel, maar de kans van slagen om clean te blijven ligt geheel aan jezelf', *Proces* 1997, afl. 1, 6-8.

38. E. MAES, 'Hulpverlening', *Penologisch Vademecum, o.c.*, 266.

39. Zie hierover o.m. L. D'ANJOU, *Behandeling van verslaafden aan heroïne: een inventarisatie en evaluatie van bestaande behandelingsmogelijkheden*, Den Haag, W.O.D.C., Ministerie van Justitie, 1978, 38 p.; M. BOL en M. MEYBOOM, *Penitentiair drugbeleid in de Verenigde Staten, Zweden, Zwitserland, Oostenrijk en de Bondsrepubliek Duitsland*, Den Haag, W.O.D.C., Ministerie van Justitie, 1986, 59 p.; R. KEYMEULEN, 'Verslaafden: gevangenis of therapie? Nederlands situatie uitgelopen', *Tijdschrift over verslavingsproblematiek* 1988, afl. 3, 4-11; D. VANDEVELDE, 'Een vergelijkende studie naar de rol van justitiële druk bij de behandeling van drugverslaafden in een drugvrije therapeutische gemeenschap', in B. DE RUYVER, G. VERMEULEN, A. DE LEENHEER en G. VAN DER STRATEN WAILLET (eds.), *Drugbeleid 2000. Op weg naar een geïntegreerd drugbeleid in België*, Antwerpen, Maklu, 1995, 289-297 en N.J. BAAS, *Strafrechtelijke opvang verslaafden (sof). Een literatuurverkenning naar voor de sov-relevante ervaringen met onvrijwillig geplaatste justitiële verslaafden in binnen- en buitenland*, Den Haag, W.O.D.C., Onderzoeksnotities 1998/4, 107 p.

40. W. WILBOORTS, 'Van praetoriaanse probatie tot strafbemiddeling: reflecties van een hulpverlener', in B. DE RUYVER, M. HAP, TH. MARCHANDISE, A. SCHLEIPER en G. VERMEULEN (eds.), *Drugbeleid in 2000 - Congresboek*, Antwerpen, Maklu, 1997, 393 en X, "IMPULS-E". Een sociaal-educatief vormingsprogramma voor jonge druggebruikers. Evaluatie van het eerste werkjaar ('96-'97)', *Drugvrij Therapeutisch Programma*, De Kiem, december 1997, afl. 3, 14.

41. In die optiek werd bij onze Noorderburen een wetsvoorstel ingediend met een gedwongen strafrechtelijke opvang van verslaafden als voorwerp. Het gaat om een gefaseerde opvang, waarbij men de bedoeling heeft om een duidelijke structuur, gedragstherapeutische interventies, mogelijkheden om kennis en vaardigheden te ontwikkelen, en voorzieningen zoals werk en woonruimte aan te bieden. De maatregel zou worden voorbehouden voor de groep langdurig verslaafden die drugsgerelateerde criminaliteit plegen, overlast veroorzaken en reeds eerder veroordeeld zijn geweest. Zie hierover N.J. BAAS, *o.c.*, 107 p.

recidive kunnen ressorteren.⁴² Deze zogenaamde hulpverlening onder drang (justitiële druk) is echter maar succesvol wanneer voorzien wordt in een goede opvolging van de maatregel en een consequente reactie vanuit justitiële hoek bij hervat. Buitenlands onderzoek wijst uit dat duidelijke afspraken tussen justitie en hulpverlening een wezenlijke invloed hebben op de effectiviteit van de behandeling. Niet alleen het maken van duidelijke afspraken lijkt in dit verband dus van belang te zijn, vooral het feit of deze afspraken – in het bijzonder met betrekking tot de te verwachten reactie bij niet-naleving van de voorwaarden door de cliënt – worden nageleefd, is vaak van doorslaggevende betekenis.⁴³

Uit wat eerder werd gesteld, kan worden geconcludeerd dat het belang van een gedegen samenwerking tussen hulp en recht zich met de huidige aandacht voor de verschillende modaliteiten tot alternatieve afhandeling meer dan ooit laat voelen. Regelmatig overleg tussen zowel justitiële als hulpverleningsdiensten over eventuele knelpunten die zich bij de toepassing van de alternatieve maatregelen manifesteren, en een periodieke evaluatie van de effectiviteit van de opgelegde voorwaarden en de uitgewerkte samenwerkingsmodellen kunnen hier toe bijdragen.⁴⁴ Het is zinvol na te gaan op welke duidelijk afgebakende terreinen en op welke wijze de twee sectoren vanuit een duidelijke actuele positionering en definiëring van hun doelstellingen kunnen komen tot een interactieve opstelling zonder daarbij in de richting te gaan van een doelenvermenging.

III. Methodologie

Het uitgangspunt van dit artikel is na te gaan in welke mate een alternatieve afhandeling voor bepaalde vormen van drugsgerelateerde criminaliteit een meer adequate en efficiënte wijze van afdoening in strafzaken inhoudt dan de klassieke afhandeling. Vanuit dit perspectief werd gepoogd criteria te identificeren voor een efficiëntere matching tussen delinquente drugsgebruikers enerzijds en de diverse alternatieve afhandelingsmogelijkheden anderzijds, en dit met het oog op *de ontwikkeling van een modelschema voor de alternatieve afhandeling* op de verschillende echelons van de strafrechtsbedeling.

Het empirisch onderzoek beperkte zich, voor wat de bestudeerde populatie betreft, tot *jongvolwassen delinquente drugsgebruikers*, zijnde de leeftijdscategorie tussen 18 en 25 jaar. Bovendien beslaat het onderzoek enkel de gerechtelijke arrondissementen in *Vlaanderen*.

De methodologie van het onderzoek omvat *in globo* twee componenten. In eerste instantie werd een uitgebreide *literatuurstudie* met betrekking tot de bestudeerde problematiek verricht. Daarnaast werd van bij het begin geopteerd voor een *kwalitatieve* analyse van het onderzoeksveld in de praktijk.

42. J. JUNGER-TAS, *Alternatieven voor de vrijheidsstraf. Lessen uit het buitenland*, Arnhem, Gouda Quint, 1993, 79.

43. R. KEYMEULEN, 'Justitie & behandeling. Over het belang van duidelijke afspraken en hun invloed op de behandeling', *l.c.*, 16-19 en D. VANDELDE, *l.c.*, 289-297.

44. In die zin ook E. MAES, 'Effectiviteit van een 'alternatieve' bejegening van heroïneverslaafden binnen de strafrechtsbedeling', *l.c.*, 529.

1. DE LITERATUURSTUDIE

De wetenschappelijke wereld in binnen- en buitenland verwezenlijkte verschillende studies en rapporten over de onderzoeksthematiek. Ook het verslag namens de werkgroep belast met het bestuderen van de drugsproblematiek, die voor de redactie trouwens een beroep deed op verschillende experts, ressorteert onder deze categorie.

Bij het literatuuronderzoek werd voornamelijk aandacht besteed aan de *toepassing* van de systemen in de praktijk en de *knelpunten* die daarbij door politionele en justitiële instanties enerzijds en de hulpverleningsdiensten anderzijds worden ervaren.

2. HET KWALITATIEF ONDERZOEK

Om zicht te krijgen op het functioneren van het systeem van alternatieve afhandeling ten aanzien van delinquente drugsgebruikers, was het noodzakelijk contacten te organiseren met alle betrokkenen: zowel de drugsgebruikers zelf als alle justitiële diensten (drugsmagistraten, onderzoeksrechters, bemiddelings- en probatieassistenten) als binnen de sociale- en hulpverleningssector.

De *finaliteit* van dit artikel ligt dus *niet* in het *inschatten van de omvang* van de drugsgerelateerde criminaliteit, maar daarentegen in het evalueren van de effectiviteit van de alternatieve maatregelen ten aanzien van jeugdige delinquente drugsgebruikers.

2.1. Respondenten binnen justitie

De bevragingen werden uitgevoerd aan de hand van de *sneeuwbalmethode*: vertrekkend van een aantal sleutelfiguren werden uiteindelijk de specifieke drugsmagistraten, onderzoeksrechters en probatiediensten binnen zowat alle Vlaamse gerechtelijke arrondissementen gecontacteerd.⁴⁵ De reden waarom juist deze parketten voor de 'steekproef' werden geselecteerd, werd ingegeven vanuit de intentie een zo representatief mogelijk beeld te krijgen omtrent de al dan niet onderscheiden aanwending van de alternatieve afhandelingsmogelijkheden ten aanzien van jonge drugsdelinquenten, en dit rekening houdend met de omvang van de gerechtelijke arrondissementen enerzijds en hun geografische ligging anderzijds.

De voorkeur werd gegeven aan een *face to face* gesprek. Er werd gepeild naar de gehanteerde *selectiecriteria* in functie van een alternatieve afhandeling rekening houdend met de *aard van de gepleegde feiten*, het *strafrechtelijk verleden* en de *demografische kenmerken* van de misdrijfplegers... Tevens werd naar de *omvang* van de toepassing van de alternatieve maatregelen, alsook naar de oor-

45. In volgende parketten werden de drugmagistraten (en in de mate van het mogelijke tevens de bemiddelingsassistenten) bevraagd: Antwerpen, Brugge, Dendermonde, Ieper, Leuven, Mechelen, Oudenaarde, Tongeren, Turnhout en Veurne. De arrondissementen waar de onderzoeksrechters werden gecontacteerd waren grotendeels gelijklopend: Antwerpen, Brugge, Dendermonde, Gent, Leuven, Mechelen en Turnhout. M.b.t. de probatiediensten betrof het Antwerpen, Brugge, Dendermonde, Gent, Hasselt, Leuven, Mechelen en Veurne.

zaken van de geringe of veelvuldige aanwending ervan geïnformeerd. Ook naar de *mogelijkheden en beperkingen* van de systemen van alternatieve afhandeling werd gevraagd. De geïnterviewden konden hun standpunt meedelen met betrekking tot *recidive* naast hun perceptie van de *intermediërende factoren* voor het slagen of het falen van een alternatieve maatregel. De *contacten* met *bemiddelings- en probatieassistenten* en de, al dan niet problematische, relaties met *hulpverleningsinstellingen* werden belicht. De respondenten konden voorstellen formuleren ter *optimalisering van de matching* van misdrijfplegers met een bepaald type van afdoening.

2.2. Respondenten binnen de hulpverlening

Verschillende soorten van hulpverleningsinstanties (ambulante opvangcentra, therapeutische gemeenschappen en crisisinterventiecentra) die instaan voor de opvang en behandeling van (delinquente) drugsgebruikers, werden geconsulteerd.⁴⁶

De hulpverleners antwoordden onder meer op de vraag hoe en wanneer het systeem van doorverwijzing van delinquente drugsgebruikers naar de instelling *tot stand is gekomen*, in welke mate de verschillende alternatieve afhandelingsmodaliteiten worden *toegepast*, welke de *criteria* zijn voor het in aanmerking komen voor een specifiek begeleidingsprogramma, welke *voorwaarden* doorgaans aan de drugsgebruikers (al dan niet in overleg) werden opgelegd en hoe de *naleving* ervan wordt gecontroleerd, in welke mate de cliënten *gemotiveerd* zijn om deze behandeling vrijwillig aan te vatten en verder te zetten, hoe de *samenwerking* met de justitiële diensten en andere hulpverleningsinstellingen verloopt, hoe het systeem van alternatieve afhandeling verder dient te worden *verfijnd* enz.

2.3. Gegevensverzameling bij de onderzoekspopulatie

Met het oog op een kwalitatieve analyse van het functioneren van de alternatieve maatregelen, was het onontbeerlijk contact op te nemen met delinquente drugsgebruikers tussen achttien en vijftwintig jaar, en dit op de verschillende echelons van de strafrechtsbedeling (vrijheid onder voorwaarden, bemiddeling, (pretoriaanse) probatie).

In dit verband kon trouwens dikwijls worden vastgesteld dat deze respondenten, gelet op hun niet zelden aanwezige 'drugscarrière', het voorwerp hebben uitgemaakt van verschillende types alternatieve maatregelen. Dit maakte het mogelijk om op basis van de bevraging van elke respondent ervaringen op te tekenen met betrekking tot diverse alternatieve afhandelingsmodaliteiten.

De behandelende hulpverleningsinstanties peilden naar de bereidwilligheid in hoofde van deze respondentenpopulatie om aan het onderzoek mee te werken. Een *veertigtal* personen die gevolg hebben gegeven aan het voorstel tot alternatieve afhandeling, kon uiteindelijk door middel van een *lifestyle* interview worden bevraged.

46. Meer in het bijzonder werden De Sleutel Brugge, Antwerpen en Gent-Merelbeke, Free Clinic Antwerpen, MSOC Gent en Genk, De Kiem Moorsele, CAD Hasselt en Kompas Kortrijk geraadpleegd.

Er werd onder meer gepolst naar de *aard* van het misdrijf waarvoor de alternatieve afdoening werd voorgesteld alsook naar de *aard* en de *duur* van de voorgestelde alternatieve maatregel, de eventuele *voorafgaande veroordelingen* en *voorafgaande behandelingen*, het *gebruik van illegale drugs* voorafgaand en volgend op de alternatieve maatregel, de mate van sociale en professionele integratie... Het belangrijkste onderwerp dat hierbij aan bod kwam, was echter *hun perceptie van, hun positieve dan wel negatieve ervaringen met een alternatieve maatregel*.

IV. Analyse van de verschillende afhandelingsmodaliteiten op de diverse echelons van de strafrechtsbedeling

I. OP HET NIVEAU VAN DE POLITIEDIENSTEN

De politiediensten bezitten in België geenszins de bevoegdheid om een strafbaar feit te seponeren, laat staan dat zij hier voorwaarden aan zouden kunnen verbinden. Toch zijn het deze diensten die in de dagelijkse praktijk staan en hierdoor zicht krijgen op de drugsproblematiek. In die optiek vervullen de politieke instanties een belangrijke meldingsfunctie ten aanzien van het parket.⁴⁷ Wel bepaalt het beleid van het openbaar ministerie de grenzen van het politieoptreden.⁴⁸

Nochtans werd er reeds voor gepleit om de politiediensten in de mogelijkheid te stellen om voor een doorverwijzing naar de hulpverlening te zorgen, onder toezicht evenwel van het openbaar ministerie. Het zogenaamde therapeutisch advies maakt dit mogelijk.⁴⁹

Via het therapeutisch advies kan men snel op een problematische situatie reageren. Summier gesteld komt de techniek erop neer dat de politiedienst bij een tussenkomst tegenover een drugsgebruiker de opvolging van een therapeutisch advies aanbeveelt.⁵⁰ Als deze hiermee instemt, neemt de politiedienst met de bij het therapeutisch advies betrokken hulpverleningsinstelling contact op om een afspraak met de gebruiker vast te leggen. Zo kan de hulpverleningsinstelling nagaan of er *in casu* sprake is van een onderliggende problematiek. Aan de hand van een aantal informatiegesprekken wordt dan een verslag opgemaakt voor het parket, de politie en de cliënt. In de regel gebeurt dit na ten hoogste vier maanden.

Het therapeutisch advies biedt een drugsgebruiker de kans om blijk te geven van zijn goede wil en iets te doen aan zijn verslavingsproblematiek. Het feit dat de betrokkene met de maatregel instemt, brengt echter niet noodzakelijk een

47. Volgens sommigen staat de meldingsplicht een samenwerkingsverband tussen politie en hulpverleningsorganismen in de weg. Zie R. PEETERS, *Samenwerking tussen politie- en welzijnsdiensten inzake alcohol en andere problemen*, Brussel, v.A.D., 1991, 4.

48. B. DE RUYVER, 'Alternatieve straffen: zijn er grenzen aan de criminaliteit?', *Ex. crim.* 1993, nr. 15, 18.

49. Zie hierover P. AERTSEN en C. SNOECK, *Therapeutisch advies. Evaluatie-onderzoek van een samenwerkingsverband tussen justitie en hulpverlening rond illegale drugs*, CGGZ Mechelen, 1992, 20 p.

50. I. CARMEN, in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 281.

seponering met zich. Dit blijft uiteraard een bevoegdheid van het openbaar ministerie.

In het verleden is gebleken dat een *rechtstreekse* doorverwijzing door de politiediensten van delinquente drugsgebruikers naar de hulpverlening een aantal praktische problemen met zich mee bracht. Zo werden het gebrek aan kennis omtrent de aangewezen instelling waarnaar men diende te verwijzen en het feit dat gespecialiseerde hulpverleningscentra niet over een permanentie beschikken, als knelpunten ervaren.⁵¹ Om deze hinderpalen weg te werken werd gedacht aan de oprichting van transitcentra, d.w.z. crisis- en opvangcentra voor drugsgebruikers waar getracht wordt een oplossing te vinden voor acute verslavingsproblemen en waar voor een gepaste doorverwijzing naar de hulpverlening wordt gezorgd.⁵² Gezien de complexiteit van zowel de individuele drugsproblematiek als het hulpverleningsaanbod is het immers aangewezen dat de verwijzing naar een geschikte instelling door een centrale dienst gebeurt.⁵³

In het Gentse 'Proefzorg'-experiment⁵⁴ ging het om een *onrechtstreekse* doorverwijzing. In dit systeem werden de politiediensten ingeschakeld om de betrokken parketmagistraat te wijzen op het bestaan van een eventuele verslavingsproblematiek. Deze magistraat organiseerde vervolgens een intakegesprek bij een hulpverleningsinstelling. Omwille van de tijdswinst kon het contact tussen de politiedienst en het parket telefonisch verlopen.

2. Op het niveau van het openbaar ministerie

2.1. DE MINNELIJKE SCHIKKING: EEN GESCHIKT ALTERNATIEF?

2.1.1. Systeembeschrijving⁵⁵

De minnelijke schikking⁵⁶ betekent dat aan een verdachte wordt voorgesteld om een geldsom te betalen, in welk geval de strafvordering komt te vervallen. Het betreft eigenlijk een onherroepelijke seponering. De wettelijke grondslag van deze mogelijkheid is te vinden in artikel 216*bis* Sv. Door het bestaan van deze

51. J. VANDE LANOTTE, 'Vrijheid blijheid. Elementen voor een geïntegreerd drugbeleid', in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 834.

52. Zie K. VAN LIMBERGEN, in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 673 en 681-683. Zie tevens K. DECANNIÈRE, 'Het Brusselse Transitcentrum', in B. DE RUYVER, G. VERMEULEN, A. DE LEENHEER en G. VAN DER STRATEN WAILLET (eds.), *o.c.*, 233-237.

53. Aldus ook K. VAN CAUWENBERGHE, *Drugsvademecum*, Deurne, Kluwer, 1997, 17.

54. Zie hierover B. DE RUYVER, 'De alternatieve straffen. Een modetrend of een volwaardig instrument?', *l.c.*, 105.

55. Zie tevens L. DUPONT, 'Hoe minnelijk is de minnelijke schikking?', *Pan.* 1984, 469-476; J. CUYPERS, 'De rechter buitenspel? Over de toepassing van de minnelijke schikking in de praktijk', *Pan.* 1991, 458-460; P. ARNOU, 'Minnelijke schikking', in A. VANDEPLAS en P. ARNOU, *Strafrecht en strafvordering. Commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Antwerpen, Kluwer, 1993, losbl.; J. DEMARGNE, 'Chronique législative: "T.I.G." et médiation pénale', *Journ. proc.* 1994, afl. 263, 12-13 en A. DE NAUW, 'Les modes alternatifs de règlement des conflits et droit pénal belge', *Rev. dr. pén.* 1997, 357-375.

56. Ook de term 'verval van strafvordering tegen de betaling van een geldsom' wordt soms nog gebruikt.

wettelijke regeling en de eraan verbonden voorwaarden⁵⁷ en gevolgen onderscheidt de minnelijke schikking zich van het sepot.

De minnelijke schikking kan enkel worden voorgesteld voor zover nog geen rechter is geadieerd. In geval van wettelijke recidive wordt de mogelijkheid tot minnelijke schikking in principe uitgesloten. Dit is niet uit artikel 216*bis* Sv. af te leiden, maar spruit voort uit een niet-gepubliceerde circulaire van 22 januari 1985.⁵⁸

Ook dient de eventuele schade aan een derde in beginsel volledig vergoed te zijn. Deze regeling is sinds de Wet van 10 februari 1994 evenwel versoepeld.⁵⁹

De verdachte kan nooit verplicht worden het voorstel tot minnelijke schikking te aanvaarden.⁶⁰

2.1.2. Empirische bevindingen

Het merendeel van de bevroegde parketmagistraten en hulpverleners acht de minnelijke schikking ongepast voor drugsdelicten, aangezien de meeste drugsgebruikers reeds met financiële problemen te kampen hebben.

Toch bevestigt een aantal parketmagistraten het gebruik van de minnelijke schikking, en dit meestal omdat men de kosten van de urinecontroles wil recupereren. De redenering hierbij is dat het opleggen van de geldsom gepaard gaat met een sensibiliserend effect (vooral bij jongeren), doordat ze voor het betalen van de som dikwijls bij ouders of verwanten moeten gaan aankloppen.

In Leuven wordt gewerkt met een cascadestructuur, waarbij men de druk op de verdachten systematisch opvoert. De minnelijke schikking wordt er voorbehouden voor de experimentele gebruikers (voornamelijk adolescenten).⁶¹ De bedoeling van de aanwending van deze werkwijze is volgens de bevroegde magistraat seponeringen in drugszaken te vermijden.

In een welbepaald arrondissement meldde de betrokken parketmagistraat het gebruik van de minnelijke schikking bij personen die door het verstrekken van nuttige informatie hun medewerking aan het gerecht verlenen. Deze personen wordt voorgesteld om de kosten van het urinestaal vermeerderd met een symbolische bijdrage te betalen. Ook oordeelt deze respondent dat de minnelijke schikking een handig instrument kan zijn ter beteugeling van buitenlandse (vooral Nederlandse) drugsgebruikers, vooral wegens het weinig arbeidsintensief karakter ervan. Het zou dan voornamelijk om XTC-gebruik gaan.

Uit de bevragingen van de gebruikers is gebleken dat slechts aan 5% van hen in de loop van hun gerechtelijke carrière ooit een minnelijke schikking ter afhandeling van een drugsdelict werd voorgesteld. Dit bevestigt het schaarse gebruik van deze modaliteit bij drugsgebruikers. De confrontatie met een minne-

57. De minnelijke schikking is gekoppeld aan een plafondstraf van 5 jaar *in abstracto*. Dit betekent dat alle wanbedrijven in aanmerking komen. Daarnaast moet de procureur van oordeel zijn enkel een geldboete of een geldboete met verbeurdverklaring te moeten vorderen.

58. C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 1998, 550. Anders: S. DEMET, 'Minnelijke schikking', in X. *Penologisch vademecum, o.c.*, 24.

59. Zie artikel 216*bis* § 4 Sv.

60. Zie hieromtrent de zaak DEWEER, 27 februari 1980, *E.H.R.M.*, Serie A, vol. 35.

61. Zie I. CARMEN, in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 282.

lijke schikking had bij deze gebruikers geen enkel effect op hun gebruik. Ook het nut van deze modaliteit werd door hen in vraag gesteld.

2.1.3. Evaluatie

In het kader van de Werkgroep Drugs werd reeds gesteld dat het niet tot aanbeveling strekt om aan drugsverslaafden die drugsgerelateerde feiten hebben gepleegd, vermogensstraffen uit te spreken.⁶² Dit heeft immers enkel tot gevolg dat de betrokkene verder verstrikt raakt in de neerwaartse spiraal van maatschappelijke kwetsbaarheid.⁶³ Naar analogie kan ook het gebruik van de minnelijke schikking voor deze categorie van gebruikers negatieve gevolgen hebben.

2.1.4. Beleidsrelevantie

Voor een aantal drugsgebruikers kan de betaling van de minnelijke schikking problematisch zijn. Dit geldt zelfs bij kleine bedragen, daar de levensstijl van heel wat drugsgebruikers niet veel financiële ruimte biedt.

Daarnaast was het effect van de confrontatie met een minnelijke schikking bij de door ons bevraagde drugsverslaafden *nihil*. Van deze afhandelingsmogelijkheid kan dus niet verwacht worden dat ze een gedragsverandering bij de gebruiker bewerkstelligt.

Ten slotte kan het sensibiliserend effect dat sommige parketmagistraten de minnelijke schikking toemeten, wellicht ook op een andere wijze worden bekomen. Zo zouden de politiediensten bij een verbalisering met betrekking tot drugsgebruik de ouders of andere verwanten van de betrokkene systematisch van de feiten op de hoogte kunnen brengen.

De beleidsrelevantie van de minnelijke schikking bij drugsdelicten is dus relatief gering. Toch wordt het gebruik van de minnelijke schikking in de drugs-circulaire van voormalig Minister van Justitie DE CLERCK⁶⁴ voorgesteld als mogelijke afhandelingswijze bij louter bezit van cannabisproducten en andere illegale drugs. Wat het bezit van *cannabisproducten* betreft, kan deze optie o.i. best worden gelimiteerd tot de gevallen waarin een niet-problematische gebruiker herhaaldelijk en/of met bijzonder opzet maatschappelijke overlast veroorzaakt.⁶⁵ Met betrekking tot de *andere illegale drugs* zou de minnelijke schikking moeten voorbehouden worden voor de gevallen waarin sprake is van overlast of het risico daartoe aanwezig is.⁶⁶ Door het koppelen van deze voorwaarden aan de minnelijke schikking wordt het toepassingsgebied ervan doelbewust beperkt. *Problematisch gebruik* dient te verwijzen naar afhankelijkheid, verslaving, ge-

62. B. DE RUYVER, in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 935.

63. *Ibid.*

64. X, 'Gemeenschappelijke richtlijn over het vervolgingsbeleid inzake bezit en detailhandel van illegale verdovende middelen', 17 april 1998, *onuitg.*

65. Om het werkingsveld van het begrip overlast niet nodeloos te limiteren, wordt de term (ook in de circulaire) niet nader gedefinieerd. In de omzendbrief aangehaalde voorbeelden van overlast zijn vervuiling, kabaal, verbale agressiviteit, hinder en gebruik en/of onder invloed zijn in het openbaar.

66. Bij louter bezit is een *strafrechtelijke* interventie immers niet aangewezen. Deze visie strookt met de bevindingen van de parlementaire werkgroep (zie B. DE RUYVER, in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 1004).

brek aan sociaal-economische integratie of crisissituaties. De circulaire vermeldt ook het 'volgehouden geregeld gebruik'. Deze term wordt echter best geschrapt, aangezien dit niet noodzakelijk een problematisch karakter impliceert. Bij problematisch gebruik van zowel cannabisproducten als de andere illegale drugs is de mogelijkheid tot minnelijke schikking overbodig. Problematische gebruikers zijn met deze afhandelingsmodaliteit immers niet gebaat. Een doorverwijzing naar de hulpverlening dringt zich in zo'n geval op.

Deze verfijningen van de circulaire laten de mogelijkheid om een sepot te koppelen aan de betaling van de eventuele kosten en de beslissing over de inbeslaggenomen goederen onverlet.

2.2. DE PRETORIAANSE PROBATIE: REVIVAL VAN EEN AFHANDELINGSMODALITEIT?

2.2.1. *Systeembeschrijving*

Een pretoriaanse probatie houdt in dat het parket voorwaarden koppelt aan een seponering.⁶⁷ De verdachte verbindt zich hierbij om de opgelegde voorwaarden na te leven.⁶⁸ Ook de term 'voorwaardelijk sepot' wordt soms gebruikt.⁶⁹

Op de seponering van het openbaar ministerie kan evenwel steeds worden teruggekomen. In die zin biedt de pretoriaanse probatie voor de betrokkene minder waarborgen dan de bemiddeling in strafzaken⁷⁰, dat een (definitief) verval van strafvordering tot gevolg heeft.

Net zoals bij de minnelijke schikking blijft de verdachte volledig vrij om al dan niet op het voorstel van het openbaar ministerie in te gaan.⁷¹

2.2.2. *Empirische bevindingen*

Deze modaliteit wordt sedert de invoering van de bemiddeling in strafzaken in nagenoeg alle parketten niet meer of slechts sporadisch toegepast, o.a. wegens het te arbeidsintensief karakter. De parketmagistraat is er immers toe gehouden de dader onmiddellijk na de feiten persoonlijk te ontvangen en het voorstel uiteen te zetten.

Opmerkelijk is dat de pretoriaanse probatie sedert het invoeren van de drugs-circulaire door bepaalde parketmagistraten terug wordt 'ontdekt', en dit omdat de strafbemiddeling niet langer wordt voorgesteld als mogelijkheid voor de afhandeling van louter gebruik (dus zonder aanverwante criminaliteit). In die

67. Zie K. VAN CAUWENBERGHE, 'Drugs en justitie' in H. WOLF, S. TODTS, P. VAN DER KREEFT en K. VAN CAUWENBERGHE, *Drugs en gebruik. Duidelijke antwoorden op uw vragen*, Antwerpen, Icarus, 1994, 78; J. VERVAELE, 'Het openbaar ministerie in de strafrechtspleging', *R.W.* 1990-91, 1017 en N. BAUWENS, 'Het beleid van het openbaar ministerie', *R.W.* 1994-95, 592.

68. R. VERSTRAETEN, *Handboek strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 1994, 44.

69. L. VAN DAELE, T. VANDER BEKEN en B. DE RUYVER, *Toepassing van de alternatieve afdoening. Een oriënterende studie*, Brussel, Koning Boudewijnstichting, 1998, 10.

70. *Cf. infra*.

71. B. DE RUYVER, 'Druggebruikers in de strafrechtsbedeling' in T. BALTHAZAR, M. BOGAERT, B. DE RUYVER, D. DEWALLENS en L. MAXIMUS, *Juridische aspecten van druggebruik*, Reeks 'Recht en Gezondheidszorg', nr. 6, Gent, Mys & Breesch, 1996, 23.

optiek is men in één van de bevroegde arrondissementen terug zeer intensief beginnen werken met deze afhandelingsmogelijkheid.

Het merendeel van de parketmagistraten is er echter van overtuigd dat de circulaire op dit vlak geen verandering zal brengen. Zo werd door een respondent gemeld dat men zal verder werken op de wijze die men gewoon is, wat er *in casu* op neer komt dat de bemiddeling nog zou worden gehanteerd bij louter gebruikers.

Toch is de onzekerheid bij de parketmagistraten omtrent de juiste toepassing van de circulaire tekenend. Alhoewel de omzendbrief een zekere mate van uniformisering tot doel had, blijkt deze aspiratie tot op heden in de realiteit dus niet te zijn verwezenlijkt. Heel wat parketmagistraten wijzen er daarenboven op dat zij het betreuren dat bij de voorbereiding van de circulaire onvoldoende met hun bevindingen werd rekening gehouden.

In die optiek is het begrijpelijk dat de hulpverleners bemerken dat een eventuele toepassing van deze afhandelingsstechniek in ruime mate afhangt van de parketmagistraat in kwestie.

Het aantal drugsgebruikers dat in het kader van een pretoriaanse probatie een behandelingsprogramma volgt, bleek eerder gering te zijn. In een van de bezochte hulpverleningsinstellingen werd wel bevestigd dat deze afhandelingsmodaliteit sedert de circulaire meer toepassingen kent. Het betreft echter voornamelijk jonge cannabisgebruikers. In de meeste gevallen (goed 95%) blijkt na een intakegesprek dat het bij de betrokkenen niet om problematisch gebruik gaat. De overige 5% wordt een behandeling voorgesteld.

De weinige gebruikers die effectief in het kader van een pretoriaanse probatie een behandeling volgen en die konden worden bevroegd, vonden de justitiële reactie niet overdreven. Het gebruik werd immers door hen zelf als 'eerder problematisch' ervaren.

2.2.3. Evaluatie

Door het onmiddellijk optreden van de justitiële diensten wordt de pretoriaanse probatie over het algemeen positief bevonden.⁷² Ook het feit dat deze mogelijkheid tot afhandeling niet gebonden is aan wettelijke restricties en toepassingsvoorwaarden, zodat een snelle en efficiënte doorverwijzing mogelijk is zonder gebonden te zijn aan een limitatieve opsomming van mogelijke maatregelen, werd reeds als voordeel van de pretoriaanse probatie aangehaald.⁷³

Anderzijds biedt de pretoriaanse probatie voor de betrokkene minder waarborgen dan de wettelijk geregelde bemiddeling in strafzaken.⁷⁴ Zo is er geen maximumtermijn voorzien, zodat de gebruiker geen weet heeft van de duur van de maatregel.⁷⁵ Tevens kan het gelijkheidsbeginsel in het gedrang komen door

72. Aldus J. VANDE LANOTTE, 'Vrijheid blijheid. Elementen voor een geïntegreerd drugbeleid', in *Werkgroep Drugs*, o.c., 843.

73. B. DE RUYVER, 'Druggebruikers in de strafrechtsbedeling', l.c., 24.

74. P. ARNOU, 'Seponering', in X, *Strafrecht en strafvordering. Commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Antwerpen, Kluwer, 1994, 16.

75. A. SCHEPERS, 'Druggebruikers en bemiddeling in strafzaken', in B. DE RUYVER, M. HAP, TH. MARCHANDISE, A. SCHLEIPER en G. VERMEULEN (eds.), o.c., 381.

de verschillende toepassingen van deze modaliteit in de verscheidene arrondissementen.⁷⁶

Door het ontbreken van een wettelijke basis, zijn de middelen die wel voorhanden zijn in het kader van een bemiddeling in strafzaken, niet beschikbaar voor de pretoriaanse probatie.⁷⁷ Ook is de afwezigheid van een wettelijke grondslag niet te rijmen met het legaliteitsbeginsel.⁷⁸

Een ander punt van kritiek is de vrees voor het oneigenlijk gebruik van deze afhandelingsmodaliteit.⁷⁹ In dit kader wordt gesproken van een *net-widening effect*⁸⁰, wat impliceert dat het parket een pretoriaanse probatie zou voorstellen voor feiten die anders geseponeerd worden.

Ten slotte merkt DEJEMEPPE op dat het slaagpercentage van de pretoriaanse probatie eerder aan de lage kant is.⁸¹ Het zwakke punt binnen het systeem is volgens hem de opvolging van de gebruiker vanuit de hulpverleningssector.

2.2.4. Beleidsrelevantie

In de drugscirculaire wordt de pretoriaanse probatie voorgesteld als mogelijke afhandelingsmodaliteit bij het *louter bezit* van zowel cannabisproducten als andere illegale drugs.

Met betrekking tot het bezit van *cannabisproducten* dient deze modaliteit in principe te worden voorbehouden voor de gevallen van problematisch gebruik. Zoals hoger reeds gesteld, kan het problematisch aspect in de realiteit niet blijken uit het 'volgehouden geregeld gebruik', maar wel uit afhankelijkheid, verslaving, gebrek aan sociaal-economische integratie of crisissituaties. Het is dan ook duidelijk dat de toepassing van de pretoriaanse probatie voor deze categorie van gebruikers uiterst marginaal moet zijn. Wanneer evenwel toch aan de voorwaarden is voldaan, kan via de pretoriaanse probatie een doorverwijzing naar de hulpverlening worden gerealiseerd. Bij niet-problematisch gebruik kan de pretoriaanse probatie enkel worden aanbevolen indien de betrokkene herhaaldelijk en/of met bijzonder opzet maatschappelijke overlast veroorzaakt en het gebruik van de minnelijke schikking door de sociaal-economische situatie van de betrokkene bovendien niet opportuun lijkt.

Wat het bezit van de *andere illegale drugs* betreft, kan de pretoriaanse probatie – naast de mogelijkheid om een problematisch gebruiker door te verwijzen naar de hulpverlening – aangewend worden om een vorming op te leggen⁸² aan niet-problematische gebruikers die overlast veroorzaken of wanneer het risico daartoe reëel is. Deze maatregel is vooral aangewezen bij jonge experimente-

76. B. DE RUYVER, 'Alternatieve straffen: zijn er grenzen aan de creativiteit?', *Ex. Crim.* 1993, nr. 15, 22.

77. B. DE RUYVER, 'Druggebruikers in de strafrechtsbedeling', *l.c.*, 25.

78. A. VAN DEN BERG, 'Rechtspositionele ontwikkelingen bij de oplegging en omzetting van alternatieve straffen', *Sancties* 1995, 93.

79. A. SCHEPERS, 'Druggebruikers en bemiddeling in strafzaken', *l.c.*, 383.

80. Zie over dit fenomeen M. MCMAHON, 'Net-widening, Vagaries in the Use of a Concept', *British Journal of Criminology* 1990, afl. 2, 121-149.

81. B. DEJEMEPPE, in *Werkgroep Drugs, o.c.*, 216.

82. Zie hierover W. MEYVIS, 'Vorming', in *Penologisch Vademecum, o.c.*, 217-242, inz. 226-228.

rende gebruikers die baat hebben bij een correcte voorlichting omtrent de gezondheidsrisico's en juridische consequenties van drugsgebruik.⁸³

De vraag is echter in welke mate het arbeidsintensief karakter van deze modaliteit de hantering ervan hypothekeert. Uit het praktijkonderzoek blijkt immers dat de bereidwilligheid bij de parketmagistraten om de pretoriaanse probatie (terug) aan te wenden zeer klein is. Het is dus belangrijk dat een parketmagistraat ook voor de toepassing van een pretoriaanse probatie op de probatiedienst kan terugvallen.

2.3. BEMIDDELING IN STRAFZAKEN: DE SLACHTOFFERGERICHTE AANPAK

2.3.1. Systeembeschrijving⁸⁴

De Wet van 10 februari 1994⁸⁵ heeft een artikel 216ter ingevoegd in het Wetboek van Strafvordering, waardoor de bemiddeling in strafzaken in ons rechtstelsel werd ingevoerd. De techniek kan omschreven worden als een alternatieve vorm van tussenkomst door de gerechtelijke overheid om een oplossing te bieden voor een conflictsituatie die het gevolg is van een misdrijf, en waarbij op de medewerking van de partijen een beroep wordt gedaan.⁸⁶ Net zoals bij de pretoriaanse probatie en de minnelijke schikking, vormt het opportuniteitsbeginsel in het vervolgingsbeleid de grondslag voor deze afhandelingsmodaliteit.

83. Een *correcte* voorlichting impliceert dat een duidelijk onderscheid gemaakt wordt tussen cannabisproducten en andere drugs. Zoniet riskeert men dat jonge gebruikers het gevaar van bijvoorbeeld heroïnegebruik onderschatten (H. PARKER, C. BURY en R. EGGINTON, *New heroin outbreaks amongst young people in England and Wales*, Home Office Police Research Group, Crime Detection and Prevention Series, paper 92, 1998, 3).

84. Zie tevens H.-D. BOSLY, 'La médiation pénale et les procédures accélérées', *Rev. dr. pén.* 1993, 431-433; L. DECLERCQ, 'Bemiddeling in strafzaken', in A. VANDEPLAS en P. ARNOU, *o.c.*, 12 p.; G. HOUCHON en T. PETERS, 'Bemiddeling, herstel en strafrechtsbedeling', *Pan.* 1993, 101; L. DE WILDE, 'Straffen of alternatieven. Enkele bedenkingen', *Ex. Crim.* 1993, afl. 15, 4 p.; L. DECLERCQ, 'Transaction et médiation pénale', *Politeia*, 1994, afl. 6, 18-20; X, 'Strafbemiddeling en herstelbemiddeling. Justitie op nieuwe wegen', *Pretekst*, 1995, afl. 1, 8-14; G. DEMANET, 'La médiation pénale', *Rev. dr. pén.* 1995, 887-923; M. VAN DE KERCHOVE, 'Médiation pénale et travaux d'intérêt général. Réflexions et commentaires relatifs aux lois du 10 février 1994', *J.T.* 1995, 61-67; V. DE SOUTER, 'Strafbemiddeling. De Wet van 10 februari 1994', *Jura Falc.* 1996-97, 511-540; H. DE JONGE, *Eén jaar bemiddeling in strafzaken*, Oudenaarde, Parket van de procureur des Konings, s.d., 28 p.; L. NOUWYNCK, 'Le rôle du ministère public dans le cadre de la problématique drogue. La médiation pénale: un nouvel outil?', in B. DE RUYVER, M. HAP, TH. MARCHANDISE, A. SCHLEIPER en G. VERMEULEN (eds.), *o.c.*, 363-370; L. NOUWYNCK, 'La médiation pénale: nature, objectifs et premières pratiques', in PH. MARY (ed.), *o.c.*, 435-443; G. DEMANET, 'L'article 216ter du Code d'instruction criminelle: nouvelle réalité dans le domaine pénal', in PH. MARY (ed.), *o.c.*, 445-456 en C. HANOZIN, A. PIERS, B. VAN BOVEN, N. VANEMPTEN en CH. VANNESTE, 'La loi du 10 février 1994 organisant une procédure de médiation pénale en Belgique. Evaluation de sa mise en application', *Rev. dr. pén.* 1997, 589-635.

85. Wet van 10 februari 1994 houdende de regeling van een procedure voor de bemiddeling in strafzaken, *B.S.* 24 april 1994, in werking getreden op 1 november 1994.

86. L. VAN DAELE, T. VANDER BEKEN en B. DE RUYVER, *o.c.*, 12.

De belangrijkste toepassingsvoorwaarden voor de strafbemiddeling zijn – in een notendop⁸⁷ – dat de straf *in concreto*⁸⁸ lager is dan een hoofdstraf van meer dan twee jaar en dat noch de onderzoeksrechter, noch het vonnisgerecht reeds zijn geadieerd. Het inroepen van een advocaat is mogelijk.⁸⁹

De parketmagistraat kan, nadat hij een maatschappelijk onderzoek heeft laten verrichten⁹⁰, de verdachte verzoeken in te stemmen met de uitvoering van een dienstverlening⁹¹ of met het volgen van een bepaalde vorming van ten hoogste 120 uren binnen een termijn die hij bepaalt. Deze termijn is ten minste een maand en ten hoogste zes maanden. Ingeval de verdachte zich beroept op een drugsverslaving, kan een medische behandeling gedurende een periode van maximaal zes maanden worden voorgesteld. De dader moet normaliter zelf op geregelde tijdstippen het bewijs leveren dat hij de behandeling volgt. In de praktijk zijn het voornamelijk de begeleidings- en behandelingsinstellingen die deze taak voor hun rekening nemen.⁹²

Ook een combinatie van voorwaarden behoort – mits de verdachte toestemt – tot de mogelijkheden. Toch moet met het opleggen van meerdere maatregelen omzichtig worden omgesprongen. Zoniet zou *de facto* een sanctie kunnen gecreëerd worden die zwaarder is dan die welke de dader vermoedelijk van de strafrechter zou hebben gekregen.⁹³

Wat de omkadering betreft, is de bemiddelingsassistent verantwoordelijk gesteld voor de controle op en de opvolging van de maatregel, het voorbereiden van de voorwaarden en het onderhouden van de vereiste contacten met de hulpverleningssector.⁹⁴ De taak van de bemiddelingsassistent ligt voornamelijk bij bemiddeling tussen dader en slachtoffer.⁹⁵ De bemiddelingsassistent voert zijn opdracht uit in nauwe samenwerking met en onder toezicht van de procureur des Konings.⁹⁶

87. Voor een meer exhaustief overzicht zie A. PIERS, 'Bemiddeling in strafzaken', in *Penologisch Vademecum*, o.c., 37-42.

88. Dus niet inachtneming van de verzachtende omstandigheden, wat het toepassingsgebied aanzienlijk verruimt. Zie hierover C. VAN DEN WYNGAERT, o.c., 1998, 553.

89. Een vertegenwoordiging door de raadsman is evenwel voorbehouden voor het slachtoffer (zie artikel 216ter § 6 Sv.).

90. Dit onderzoek kan gebeuren door de bemiddelingsassistenten of door de politie (*Gedr. St. Senaat*, Zittijd 1992-93, nr. 652/2, Verslag ERDMAN, 41).

91. De tenuitvoerlegging van de dienstverlening geschiedt volgens de regels bepaald in de Wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie en volgens de besluiten tot uitvoering van die wet.

92. De schriftelijke rapportage zou niet altijd probleemloos verlopen. Zie C. DEWULF e.a., *Evaluatie van de toepassing van de Wet houdende regeling van een procedure voor de bemiddeling in strafzaken in België van 1 januari 1995 tot 31 december 1995*, Ministerie van Justitie, 1996, 49.

93. F. SCHINS, o.c., 31.

94. Zie CH. VANNESTE, 'Pratique de la médiation pénale au parquet de Bruxelles', in PH. MARY (ed.), o.c., 119.

95. Volledigheidshalve moet er evenwel op gewezen worden dat de assistent ook instaat voor de opvolging van de vorming. De tenuitvoerlegging ervan komt echter, net zoals het geval is bij de dienstverlening, toe aan de probatiecommissie. Voor een mooi overzicht van de mogelijke maatregelen en hun opvolging kan verwezen worden naar C. DEWULF e.a., o.c., 3.

96. Zie over de positie van de bemiddelingsassistent L. WEYTS, J. COOLSMAET en E. PODEVEYN, 'Bemiddeling in strafzaken', *Pan.* 1996, 47 en het K.B. van 24 oktober 1994 houdende uitvoeringsmaatregelen inzake de procedure voor de bemiddeling in strafzaken (*B.S.* 1 november 1994).

2.3.2. *Empirische bevindingen*

Uit de bevraging van de parketmagistraten is gebleken dat de strafbemiddeling in bijna alle parketten relatief veelvuldig wordt toegepast. Een kleine minderheid van de bevroegde parketmagistraten is echter van oordeel dat het niet aan hen toekomt om als rechter te oordelen, en maakt bijgevolg minder gebruik van deze modaliteit.

Er kon worden vastgesteld dat de gebruikers die van het openbaar ministerie een voorstel tot strafbemiddeling kregen, over het algemeen jongeren waren. Bij het merendeel was het gebruik experimenteel of sociaal. In een beperkt aantal arrondissementen hadden de betrokken gebruikers ook relatief zware feiten gepleegd.

De parketmagistraten van Turnhout bemerken dat bij de collegae in andere arrondissementen nog té vaak een 'voorzichtigheidsreflex' is waar te nemen, waardoor zwaardere dossiers voor de bemiddeling in strafzaken worden geweerd. In die optiek menen zij dat het interessant zou zijn om te bepalen dat de magistraat die beslist te dagvaarden, moet motiveren waarom hij niet heeft geopteerd voor een bemiddeling of een andere afhandelingsmodaliteit.⁹⁷

Dit werd enigszins bevestigd door de gesprekken met de hulpverleners. Diegenen die eerder ernstige vormen van criminaliteit pleegden, belanden in de hulpverlening via probatievoorwaarden. Het aandeel van de cliënten die een behandeling volgen in het kader van een strafbemiddeling in verhouding tot het totaal aantal gebruikers in de instelling, blijkt over het algemeen trouwens relatief klein te zijn.

Wel moet worden herhaald dat bij een grote meerderheid van de magistraten nogal wat onduidelijkheid bestaat omtrent de juiste toepassing van de circulaire. De aanwending van de bemiddeling in strafzaken bij zuivere drugsdelicten is volgens veel parketmagistraten niet te rijmen met de richtlijn.

Toch willen niet alle parketmagistraten zich naar deze interpretatie schikken. Zo was er bij de bevraging één respondent die het inschakelen van de bemiddeling bij drugsgelateerde criminaliteit niet altijd opportuun acht. Deze parketmagistraat is meer bepaald van oordeel dat het bij zulke dossiers in de meeste gevallen na de afweging van de individueel-maatschappelijke belangen niet langer verantwoord is om de betrokkene een strafbemiddeling voor te stellen. Daartegenover blijven sommige magistraten ervan overtuigd dat de bemiddeling ook ten aanzien van zuivere drugsdelicten moet kunnen worden toegepast.

Dat de bemiddeling moet worden voorbehouden voor drugsgelateerde criminaliteit brengt echter niet noodzakelijk een inkrimping van het werkingsveld van deze techniek met zich. Uit de bevragingen blijkt immers dat het merendeel van de drugsdossiers in de meeste arrondissementen ook drugsgelateerde criminaliteit betreft. Meer dan drie vierden van de gecontacteerde drugsgebruikers meldde ons overigens zelf het bestaan van een gevarieerd gerechtelijk verleden. Enkel in het parket van Veurne worden weinig drugsgelateerde feiten vastgesteld.

97. Ook in de literatuur werd deze optie reeds gesuggereerd: W. MEYVIS, 'Naar een participatieve justitie', in T. PETERS en J. VANACKER (eds.), *o.c.*, 1-51.

Nagenoeg alle parketmagistraten stellen dat de selectie van de dossiers die in aanmerking komen voor de strafbemiddeling, niet gebeurt in hoofde van de politiediensten. Wel betonen sommige magistraten de nodige interesse voor de afzonderlijke dienstnota's die dikwijls bij de processen-verbaal worden gevoegd, en waarin een selectie van de dossiers die voor een bemiddeling in aanmerking zouden kunnen komen, wordt gesuggereerd. Vooral gegevens over de sociale omgeving van de gebruiker worden belangrijk geacht om te kunnen anticiperen op de slaagkansen van een bemiddeling.

Sommige parketmagistraten vrezen echter dat de invoering van het systeem van de verkorte processen-verbaal tot gevolg zal hebben dat men zich voor de profielbepaling van de gebruiker veel meer zal moeten steunen op diens eigen verklaringen, daar waar men tot nu toe veel informatie kon inwinnen aan de hand van de aanvankelijke processen-verbaal.

In dit verband dient evenwel te worden opgemerkt dat men van het opstellen van een vereenvoudigd proces-verbaal kan afwijken op grond van feitelijke omstandigheden (zoals het bestaan van handel), persoonlijkheidsgegevens (bv. probleemgebruik), bijkomende inlichtingen (zoals overlast), en desgevallend gewoon kan verbaliseren. Bovendien heeft de opmerking van deze magistraten wellicht een eerder hypothetisch karakter, aangezien in de mogelijkheid om beknopte processen-verbaal op te stellen enkel voorzien is in de gevallen van een 'niet-problematisch cannabisgebruik', waaraan volgens de circulaire in elk geval de 'laagste prioriteit' in het vervolgingsbeleid dient te worden gegeven.

Bij de bevroegde parketmagistraten bleek geen eensgezindheid over de vraag of de maximale termijn van de voorwaarden voldoende mogelijkheden biedt voor de afhandeling van drugsdossiers. Dit heeft te maken met de diversiteit bij de selectie van de personen die voor een bemiddeling in aanmerking komen. In de arrondissementen waar men een bemiddeling ook voorstelt bij relatief zware feiten, oordeelden de meeste parketmagistraten dat een termijn langer dan zes maanden soms wenselijk is. Reserveert men de bemiddeling in strafzaken echter voor de minder ernstige gevallen, dan stelt de duur van de termijn geen noemenswaardige problemen.

Hieromtrent wezen de meeste hulpverleners erop dat de gebruiker een onder gerechtelijke druk gestarte behandeling steeds op vrijwillige basis kan verder zetten. Onder de hulpverleners oordeelde geen enkele respondent dat de wettelijke termijn te kort is. Op de vraag of het vrijwillig verder zetten van een behandeling in de praktijk veel gebeurt, antwoordden de bevroegde hulpverleners dikwijls positief. Ook goed 80% van de bevroegde drugsgebruikers zou daar weinig of geen problemen mee hebben.

Uit de bevragingen is gebleken dat in bijna alle arrondissementen gebruik wordt gemaakt van urinecontroles om het eventuele drugsgebruik gedurende de termijn van de strafbemiddeling na te gaan. De praktische realisatie van deze test wordt verschillend ingevuld naargelang het arrondissement: soms gebeurt de urinetest bij een huisarts of deskundige, in andere gevallen doet men een beroep op de probatiedienst of de hulpverleningsinstelling waar de gebruiker in behandeling is. Meestal gaat het om een bijkomende voorwaarde.

Zoals hoger reeds gesteld, dient de dader met de bemiddeling in te stemmen. Alhoewel dit vrijwillig karakter dikwijls als een van de voordelen van de bemiddeling wordt aangehaald, wordt dit aspect – gezien de geringe aantrekkelijk-

heid van het alternatief (vervolging en/of vrijheidsberoving) – door verschillende respondenten ernstig gerelativeerd. Zo is de motivatie volgens sommige magistraten voornamelijk “zo snel mogelijk terug de straat op te geraken”.

In die optiek spreekt men in de hulpverleningsinstellingen soms van een impliciete dwang. Die dwangsituatie leidt volgens veel hulpverleners tot een motivatiedaling bij de gebruikers. Wel benadrukken sommige hulpverleners dat het net hun taak is een negatieve attitude te transformeren tot een positieve instelling. De vereiste motivatie kan dus in de behandelingsfase gaandeweg gerealiseerd worden.

Ten slotte was er nog de bemerking van sommige bezochte parketmagistraten dat vele drugsgebruikers volgens hen een bemiddeling in strafzaken weigeren vanuit de wetenschap dat de korte gevangenisstraffen toch niet worden tenuitvoergelegd. Men betreurt dan ook dat de toestemming steeds vereist is en de alternatieve maatregel niet gewoon kan opgelegd worden.

De gebruikers ervaren de mogelijkheid tot bemiddeling doorgaans positief. Toch kan bij een aantal onder hen bij het naleven van de voorwaarden een zekere gelatenheid worden vastgesteld. Sommigen beschouwen de confrontatie met het gerecht als een ‘pay back time’ en hebben zich ermee verzoend dat dergelijke confrontaties nu eenmaal bij hun levensstijl horen. Deze gebruikers ervaren de maatregel eerder als een straf en zijn weinig gemotiveerd om hun levenswijze aan te passen en met het drugsgebruik te stoppen.

Ten slotte werd de vraag of de door het parket voorgestelde maatregel afgestemd is op de gebruiker in kwestie, door heel wat gebruikers negatief beantwoord. Zij beschouwen het gerecht als een ‘vogelpik’ of een ‘rad van fortuin’. Volgens deze gebruikers is het vooral van belang bij welke parketmagistraat men terecht komt. Zij oordelen dat men meer bij het uitstippelen van de voorwaarden zou moeten worden betrokken. In die optiek zou het werken met een ‘open advies’ meer bijval genieten bij de drugsgebruikers aan wie een strafbemiddeling wordt voorgesteld. Dit ‘open advies’ kan dan (gedeeltelijk) door de hulpverleningsinstelling worden ingevuld, en dit in overleg met de betrokkene.

2.3.3. Evaluatie

Net zoals bij de minnelijke schikking wordt in de literatuur veelal de vrees voor het *net-widening effect* geuit.⁹⁸ Het is dus niet ondenkbaar dat de afhandelingsmogelijkheden onvoldoende als *alternatief* voor de gebruikelijke justitiële aanpak worden gehanteerd.⁹⁹

Het gevaar bestaat nu dat een dossier dat *ab initio* licht genoeg was om geponeerd te worden, alsnog tot een sepot leidt wanneer de voorgestelde bemiddeling mislukt. In zo’n geval boet de bemiddelingsprocedure duidelijk aan ge-

98. Zie bv. E. FIEUWS, ‘Strafbemiddeling’, in T. PETERS en J. VANACKER (eds.), *o.c.*, I-76; A. DE NAUW, ‘Dienstverlening, bemiddeling, transactie en snelrecht: over de samenhang der dingen’, *Pan.* 1996, 456; *o.c.*, 456; B. DE RUYVER, ‘Bemiddeling in strafzaken: verruimde mogelijkheden tot een geïndividualiseerde afhandeling in strafzaken op het niveau van het parket’, *Ex. Crim.* 1994, afl. 16, 7; C. DEWULF e.a., *o.c.*, 21 en E. BOUTMANS, ‘Knelpunten bij de veranderingen in de strafrechtelijke afhandeling’, in B. DE RUYVER, M. HAP, TH. MARCHANDISE, A. SCHLEIPER en G. VERMEULEN (eds.), *o.c.*, 401.

99. W. RENTZMANN, ‘Algemene vereisten voor alternatieve sancties’, *Sancties* 1990, afl. 2, 98.

loofwaardigheid in, daar de dader er bij de bemiddeling werd op gewezen dat het niet-naleven van de maatregel een dagvaarding tot gevolg heeft.¹⁰⁰ Nochtans kan worden vastgesteld dat één vijfde van de gerechtelijke dossiers na het falen van een strafbemiddeling wordt geseponereerd.¹⁰¹ In het ressort van het Hof van Beroep te Gent liep het sepotaandeel van mislukte bemiddelingen in 1995 zelfs op tot een op drie.¹⁰² Als na een mislukte bemiddeling toch gedagvaard wordt, vrezen sommigen dat de rechter meestal rekening zal houden met de vergeefse poging van het openbaar ministerie, wat tot een hardere respons op een zelfde feit zou leiden.¹⁰³

Een andere kritiek bestaat in het in vraag stellen van het vrijwillig karakter van de bemiddeling, en dit uiteraard omwille van de geringe aantrekkelijkheid van het 'alternatief'.¹⁰⁴

Verder is ook de bemerking van sommige parketmagistraten dat het niet aan hen toekomt om als rechter te oordelen, in de literatuur terug te vinden.¹⁰⁵ Men poneerde zelfs reeds de stelling dat het openbaar ministerie geen *bemiddelaar* kan worden genoemd, aangezien het net de procureur des Konings is die de uiteindelijke beslissing neemt.¹⁰⁶ Ook het ontbreken van rechtsmiddelen tegen de oplegging van een alternatieve sanctie wordt in de literatuur als een bezwaar aanzien.¹⁰⁷

Met betrekking tot het gebruik van de urinecontroles vragen sommigen zich af of deze maatregel in overeenstemming is met de wet, omdat een urinetest niet als therapie of vorming kan beschouwd worden.¹⁰⁸ Ook de effectiviteit van dergelijke tests wordt soms in vraag gesteld.¹⁰⁹

Zoals hoger werd gesteld, hangt het initiëren van een alternatieve afhandelingsmogelijkheid volgens heel wat gebruikers momenteel nog steeds te veel af van de goodwill van de magistraat die het dossier in kwestie behandelt. Het bestaan van divergerende beslissingen binnen en tussen de parketten is echter een oud zeer.¹¹⁰ Nochtans kan deze situatie de billijkheid, het verbod van willekeur,

100. F. SCHINS, *o.c.*, 33.

101. X, 'Evaluatie van de strafbemiddeling', *Politeia* 1997, afl. 3, 5.

102. F. SCHINS, *o.c.*, 28.

103. K. VAN CAUWENBERGHE, *Drugsvadecum*, Deurne, Kluwer, 1997, 19.

104. B. DE RUYVER, 'De alternatieve straffen. Een modetrend of een volwaardig instrument?', *l.c.*,

102. Zie ook H. TOUSSAINT, 'Hulpverlening en ordehandhaving hebben elk een eigen wetmatigheid', *Proces* 1990, afl. 4, 111 en E. BOUTMANS, *l.c.*, 401.

105. Zie bv. C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 1994, 478 en met betrekking tot de dienstverlening *Gedr. St. Kamer, Zittijd 1993-94*, nr. 1128/3, Verslag LANDUYT, 8.

106. G. HOUCHON en C. VANNESTE, 'A propos de la médiation pénale', *Journ. proc.* 22 januari 1993, nr. 231, 12.

107. Zie hierover A. DE NAUW, 'Dienstverlening, bemiddeling, transactie en snelrecht: over de samenhang der dingen', *l.c.*, 459.

108. Zie E. BOUTMANS, *l.c.*, 402.

109. Zie A. SCHEPERS, *l.c.*, 378. Over het testen van druggebruik zie T. BALTHAZAR, 'Juridische en medisch-deontologische problemen bij het testen van druggebruik', in T. BALTHAZAR, M. BOGAERT, B. DE RUYVER, D. DEWALLENS en L. MAXIMUS, *Juridische aspecten van druggebruik*, Reeks 'Recht en Gezondheidszorg', nr. 6, Gent, Mys & Breesch, 1996, 55-110.

110. Zie bv. J. VAN KERCKVOORDE, 'Beleid van parketmagistraten: een mozaïek van individuele afhandelingspatronen? Over de conditionering van de beleidsruimte van parketmagistraten en over de harmonisering van haar aanwending', *Pan.* 1980, 107-118.

de zorgvuldigheid en vooral de gelijkheid in het gedrag brengen.¹¹¹ Hierbij moet wel worden vermeld dat een nieuwe ministeriële richtlijn inzake de bemiddeling in strafzaken in de maak is, wat onder meer moet leiden tot een coherent en geharmoniseerd strafrechtelijk beleid.¹¹²

Ook kan een bedenking worden gemaakt bij het feit dat de dader bij een bemiddeling in strafzaken in principe zelf zijn eventuele drank- of drugsverslaving dient in te roepen. Dit impliceert immers dat van hem een zeker inzicht in eigen gedrag en verantwoordelijkheid verwacht wordt, wat lang niet voor alle drugsgebruikers evident is.¹¹³ Vooral jonge gebruikers zouden zich minder vragen stellen omtrent het al dan niet problematisch aspect van hun gedrag.¹¹⁴ Uit de praktijk blijkt echter dat een therapie ook vaak wordt voorgesteld zonder voorafgaande motivatie hieromtrent bij de betrokkene.¹¹⁵

Ten slotte maken sommige auteurs melding van de eerder beperkte rol van de advocaat bij een bemiddelingsprocedure. In de praktijk blijken immers weinig verdachten de bijstand van een raadsman te vragen.¹¹⁶ De taak van de advocaat die dan toch aanwezig is, is trouwens relatief beperkt: hij kan zijn cliënt enkel adviseren in verband met de schaderegeling.¹¹⁷

2.3.4. Beleidsrelevantie

In tegenstelling tot de pretoriaanse probatie, biedt de bemiddeling in strafzaken een *wettelijk geregelde mogelijkheid* om drugsdelicten reeds op het niveau van het openbaar ministerie af te handelen. Een van de grote voordelen van de afhandeling op parketniveau is dat de betrokkene niet voor een rechter dient te verschijnen, en dus niet het risico loopt om met een strafregister geconfronteerd te worden.¹¹⁸

Uit het praktijkonderzoek is gebleken dat de bemiddeling in strafzaken soms nog te weinig wordt aangewend voor de afhandeling van relatief zware delicten.

111. Zie hierover L. DUPONT, S. CHRISTIAENSEN en P. CLAES, 'Knelpunten betreffende het functioneren van het strafrechtelijk vooronderzoek', *Pan.* 1992, 215-243. Zie ook P. VAN DER LAAN, 'Een eeuwig dilemma: alternatieve sancties en rechtsbescherming', *Proces* 1992, afl. 10, 284.

112. MINISTER VAN JUSTITIE, *Oriëntatienota over het strafrechtelijk beleid*, 1998, 23. Bij de redactie van deze bijdrage was deze nieuwe richtlijn het College van Procureurs-generaal nog niet gepasseerd.

113. A. SCHEPERS, 'Druggebruikers en bemiddeling in strafzaken', *l.c.*, 372.

114. Zo werd reeds vóór de recente drugscirculaire getwijfeld aan het besef bij de jeugd omtrent het illegaal karakter van cannabis- en XTC-gebruik (zie bij wijze van voorbeeld W. WILBOORTS, 'Van praetoriaanse probatie tot strafbemiddeling: reflecties van een hulpverlener', in B. DE RUYVER, M. HAP, TH. MARCHANDISE, A. SCHLEIPER en G. VERMEULEN (eds.), *o.c.*, 394). Deze situatie is uiteraard niet verbeterd met het uitvaardigen van een nieuwe omzendbrief en de sindsdien door de media gecreëerde illusie van een 'gedoogbeleid'.

115. In die zin ook E. MAES, 'Hulpverlening', in *Penologisch Vademecum, o.c.*, 278, voetnoot 45.

116. Zie G. DECOCK, 'Alternatieve straffen en maatregelen: een rechtspositionele benadering', in T. PETERS en J. VANACKER (eds.), *o.c.*, I-37, die verwijst naar nog niet gepubliceerde cijfers voor 1995, waaruit blijkt dat voor wat betreft de Nederlandstalige arrondissementen nauwelijks 5% van de betrokkenen (daders én slachtoffers) bijstand kreeg van een advocaat.

117. Zie *Gedr. St. Senaat*, Zittijd 1992-93, nr. 652/1, M.v.T., 7 en *Gedr. St. Senaat*, Zittijd 1992-93, nr. 652/2, Verslag ERDMAN, 23.

118. Deze bevinding geldt evenwel ook voor andere afhandelingsmogelijkheden. Zie bv. m.b.t. de pretoriaanse probatie K. VAN CAUWENBERGHE, 'Justitie-hulpverlening: een L.A.T.-verhouding', in B. DE RUYVER en A. DE LEENHEER (eds.), *o.c.*, 215.

Dit vergroot niet enkel het risico van het zogenaamde *net-widening-effect*, het betekent ook dat de mogelijkheden van de bemiddeling niet ten volle worden benut. De bemiddeling in strafzaken kan namelijk worden beschouwd als de laatste mogelijkheid tot afdoening op het niveau van het parket. In die zin mag bij het toepassen van deze modaliteit ook de strengste maatstaf worden gehanteerd. Zoniet riskeert men dat nog te veel zaken door het vonnisgerecht moeten worden afgehandeld.

Dat deze modaliteit sedert de drugscirculaire voor gevallen van *drugsgelateerde criminaliteit* wordt voorbehouden, zou in de praktijk geen noemenswaardige problemen mogen scheppen. Uit het praktijkonderzoek is immers gebleken dat heel wat gebruikers ook drugsgelateerde vormen van criminaliteit plegen. Om de voorrangsfunctie van de strafbemiddeling als afhandelingsmodaliteit bij drugsgelateerde criminaliteit te onderstrepen, kan de parketmagistraat die toch tot vervolging wenst over te gaan, de verplichting worden opgelegd om te motiveren waarom hij geen gebruik heeft gemaakt van de bemiddeling.

Toch moet worden opgemerkt dat drugsgelateerde criminaliteit (bv. diefstal) veelal wijst op de (financieel) problematische leefsituatie van de betrokkene, waardoor deze de schade veroorzaakt door het misdrijf doorgaans niet (onmiddellijk) zal kunnen vergoeden. Het plegen van drugsgelateerde (verwerfings)criminaliteit wijst er immers juist op dat de gebruiker in een stadium is terechtgekomen waarin legale middelen niet meer volstaan om het gebruik te financieren. Die situatie kan de toepassing van de bemiddeling dan ook bemoeilijken.

3. In het kader van de Wet op de voorlopige hechtenis

3.1. INVRIJHEIDSTELLING ONDER VOORWAARDEN: *QUID PRO QUO*

3.1.1. *Systeembeschrijving*¹¹⁹

De Wet op de voorlopige hechtenis¹²⁰ biedt de mogelijkheid om een verdachte die is aangehouden voor het plegen van een misdrijf, in voorlopige vrijheid te stellen onder oplegging van een of meer voorwaarden¹²¹, en dit als alternatief voor de handhaving van de voorlopige hechtenis. De bevoegdheid hiertoe rust bij de onderzoeksrechter die de verdachte in vrijheid laat, of de rechter die de

119. Zie ook M. NEVE, 'Les premières mesures alternatives à la détention préventive', noot onder Onderzoeksrechter Brussel, 10 december 1990, *J.L.M.B.* 1991, 33-34; B. DEJEMEPPE, 'Les voies de recours', in B. DEJEMEPPE (ed.), *o.c.*, 287-334; S. SNACKEN, 'La liberté sous conditions', in B. DEJEMEPPE (ed.), *o.c.*, 152-197; M. NEVE, 'A propos de la surveillance de l'observation des conditions (article 38)', noot onder K.I. Luik 3 januari 1991, *J.L.M.B.* 1991, 228; O. KLEES, 'De l'identité de régime entre la détention préventive et la mise en liberté sous conditions', noot onder K.I. Brussel 30 maart 1995, *J.L.M.B.* 1995, 843-845; M. NEVE, 'Libération sous conditions et règlement de la procédure. Un vent nouveau', noot onder K.I. Luik 3 januari 1995, *J.L.M.B.* 1995, 220-221; I. MENNES, 'Nieuw bevel tot aanhouding', in A. VANDEPLAS en P. ARNOU, *o.c.*, 1996, 24 p. en K. LAUWAERT, 'De vrijheid of invrijheidstelling onder voorwaarden (VOV)', in *Penologisch Vademecum*, *o.c.*, 59-78.

120. Wet 20 juli 1990, *B.S.* 14 augustus 1990 (hierna: Voorlopige Hechteniswet).

121. Art. 35-38 Voorlopige Hechteniswet.

verdachte in vrijheid stelt¹²², naargelang de fase waarin de procedure zich bevindt.¹²³ Concreet kan de vrijheid onder voorwaarden dus zowel door een onderzoeksrechter als door het onderzoeksgerecht (raadkamer of kamer van inbeschuldigingstelling bij de handhaving van de voorlopige hechtenis of de regeling der rechtspleging) en zelfs het vonnisgerecht (ingeval van voorlopige invrijheidstelling op verzoek van de verdachte) bevolen worden. Het initiatief tot toepassing van deze modaliteit kan evenwel ook uitgaan van het openbaar ministerie.

De betrokken magistraat legt de voorwaarden op voor de tijd die hij bepaalt, met een maximale termijn van drie maanden, zij het dat die voor verlenging vatbaar is. Wel is met betrekking tot het opleggen van de voorwaarden een restrictie ingebouwd in de Wet op de voorlopige hechtenis, in die zin dat de voorwaarden betrekking moeten hebben op vlucht-, recidive-, verduisterings- of collusiegevaar.

Wat de voorwaarden zelf betreft, laat artikel 36 § 1 van voornoemde wet toe dat de onderzoeksrechter in de loop van het gerechtelijk onderzoek een of meer nieuwe voorwaarden oplegt en reeds opgelegde voorwaarden geheel of gedeeltelijk opheft, wijzigt of verlengt. Dit laatste opent perspectieven ingeval de lopende behandeling of begeleiding voor de drugsgebruiker in kwestie niet aan de verwachtingen voldoet. De voorwaarden zelf zijn niet-limitatief opgenomen in de wet, zodat de rechter de vrije keuze heeft.¹²⁴ De toestemming van de betrokkene is formeel niet vereist¹²⁵, met dien verstande dat maatregelen die een inbreuk uitmaken op de fysieke of psychische integriteit van de verdachte op deze regel een uitzondering vormen.¹²⁶ Dit betekent concreet dat men niet zou kunnen gedwongen worden tot het volgen van een ontwenningbehandeling.¹²⁷

Bij het opleggen van de voorwaarden wordt tevens een instantie aangeduid die moet toezien op het naleven van de voorwaarden en die hierover ook verslag uitbrengt. Dit verslag wordt dan bij het strafdossier gevoegd. Artikel 38 § 1 van de Voorlopige Hechteniswet bepaalt dat voor het toezicht een beroep kan worden gedaan op de politiediensten en op de 'sociale diensten bij de rechtbanken'. Dat deze diensten wel in de wet worden vernoemd maar in de praktijk niet bestaan, is nog maar eens een illustratie van de infrastructurele moeilijkheden waarmee een anders behoorlijke wetgeving gepaard kan gaan.¹²⁸ Wel is de

122. R. DECLERCQ, 'Invrijheidstelling mits borgsom', *R. Cass.* 1995, 2.

123. F. HUTSEBAUT, *Voorlopige hechtenis. Overzicht van rechtspraak en rechtsleer 1990-1992*, Gent, Mys & Breesch, 1993, 46.

124. Men volgde hieromtrent het advies van de werkgroep DECLERCQ (zie het Verslag ARTS, *Gedr. St. Senaat*, nr. 658/2 (1988-89), 109).

125. Art. 35 Voorlopige Hechteniswet spreekt immers duidelijk over de 'oplegging' van de voorwaarden. Daarnaast bevestigen de voorbereidende werken het feit dat geen akkoord van de betrokkene benodigd is (Ontwerp van Wet betreffende de voorlopige hechtenis, M.v.T., *Gedr. St. Senaat*, nr. 658/1 (1988-89), 20).

126. Volgens de Raad van State is de onderwerping aan een geneeskundig onderzoek en het zich laten verzorgen of behandelen niet mogelijk dan met de toestemming van de verdachte (*Advies R.v.St.*, *Gedr. St. Senaat*, nr. 658/1 (1988-89), 64).

127. S. SNACKEN, 'La liberté sous conditions', in B. DEJEMEPPE (ed.), *La détention préventive*, Bruxelles, Larcier, 1992, 162.

128. Nochtans werd bij de inwerkingtreding van de Voorlopige Hechteniswet door meerdere auteurs gewezen op deze anomalie en de hieraan verbonden implicaties inzake het degelijk functione-
→

Dienst Maatschappelijk Werk Strafrechtstoepassing ondertussen bevoegd voor alle maatschappelijke werktaken die uit de Wet op de voorlopige hechtenis voortvloeien.¹²⁹

3.1.2. *Empirische bevindingen*

Uit de bevraging van de onderzoeksrechters en probatie-assistenten is gebleken dat de frequentie van de toepassing van de invrijheidstelling onder voorwaarden in grote mate varieert van arrondissement tot arrondissement en van onderzoeksrechter tot onderzoeksrechter. Volgens een aantal hulpverleners is zelfs een duidelijk verschil merkbaar tussen de werkwijze van verschillende onderzoeksrechters in hetzelfde arrondissement. Er kon worden vastgesteld dat de onderzoeksmagistraten over het algemeen goed vertrouwd zijn met deze modaliteit, maar toch heeft het merendeel van de invrijheidstellingen pas op het niveau van de Raadkamer plaats. Nochtans menen heel wat van de respondenten dat de aanwending van de invrijheidstelling onder voorwaarden door de onderzoeksrechter meer garanties biedt voor een gepaste en vooral tijdige reactie op de (crisis)situatie van de gebruiker. Volgens een van de bevraagde onderzoeksrechters ontbreekt bij de meeste advocaten echter de reflex om een invrijheidstelling via de onderzoeksmagistraat na te streven, daar men doorgaans de Raadkamer afwacht om een vrijlating te bekomen.

Nagenoeg alle bevraagde drugsgebruikers die in het kader van een invrijheidstelling onder voorwaarden een behandeling volgen, hadden een gerechtelijk verleden. Velen onder hen hadden dan ook reeds in een detentiesituatie verkeerd. In het merendeel van de gevallen lag een vermogensmisdrijf aan de basis van de confrontatie met de onderzoeksrechter.

Heel wat onderzoeksrechters wezen er tijdens de gesprekken op dat de beslissing tot invrijheidstelling onder voorwaarden gebaseerd wordt op de beperkte informatie waarover men op dat moment beschikt, in eerste instantie het strafdossier.¹³⁰ Nochtans zou het volgens deze respondenten zeker geen overbodige luxe zijn over meer gegevens omtrent de gebruiker te beschikken (zoals diens familiale en sociale achtergrond, zijn ervaringen met de hulpverlening

→
ren van de alternatieven. Zie hieromtrent B. DEJEMEPPE, 'La loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive', *J.T.* 1990, 592; C. VAN DEN WYNGAERT, 'De nieuwe Wet op de Voorlopige Hechtenis kritisch doorgelicht', *Pan.* 1991, 126; F. HUTSEBAUT, 'Vrijheid en invrijheidstelling onder voorwaarden', in R. DECLERCQ en R. VERSTRAETEN (eds.), *Voorlopige hechtenis. De Wet van 20 juli 1990*, Acco, Leuven, 1991, 190 en S. SNACKEN, 'La liberté sous conditions', *l.c.*, 166.

129. Zie het K.B. van 20 oktober 1992 tot oprichting van de Dienst Maatschappelijk Werk Strafrechtstoepassing bij de buitendiensten van het Bestuur Strafinrichtingen (*B.S.* 31 oktober 1992; err.: *B.S.* 14 november 1992). Deze installering betekende echter niet dat onmiddellijk bijkomende maatschappelijk assistenten konden worden aangeworven (F. WILRYCX en L. BAYENS, 'Het toezicht op de naleving van de alternatieve maatregelen ter vervanging van de voorlopige hechtenis', in X, *Dienst Maatschappelijk Werk Strafrechtstoepassingen. Evaluatierapport 1995*, Ministerie van Justitie – Bestuur Strafinrichtingen, 22).

130. In die zin ook S. DE MOOR, 'Praktijkervaringen van een onderzoeksrechter', in W. WILBOORTS (ed.), *Druggebruikers tussen Britselei en Begijnenstraat. Verslagboek Colloquium voor advocaten, magistraten en hulpverleners*, Antwerpen, J.W.A., V.A.D. en V.F.F.W., 1995, 15.

enz.), met het oog op de selectie van de verdachten die in aanmerking kunnen komen voor een invrijheidstelling onder voorwaarden.

Met betrekking tot de voorwaarden kon aan de hand van de bevragingen worden geconstateerd dat de onderzoeksrechters doorgaans opteren voor een (bij voorkeur residentiële) behandeling. Dit heeft er volgens hen mee te maken dat een invrijheidstelling onder voorwaarden slechts kan worden voorgesteld aan personen die in aanmerking komen voor een voorlopige hechtenis¹³¹, en die bijgevolg relatief zwaarwichtige feiten hebben gepleegd. In die optiek wordt het als een ernstig probleem ervaren dat de onderzoeksrechter in kwestie niet altijd binnen de 24 uur een geschikte instelling kan vinden waar de verdachte terecht zou kunnen.¹³² *A fortiori* is het volgens hen nagenoeg onmogelijk om de betrokkene binnen deze termijn in een *residentiële* hulpverleningsinstelling te plaatsen, temeer daar zeker voor die vorm van hulpverlening een intakegesprek wordt vooropgesteld en er wachtlijsten bestaan. Daarnaast halen een aantal onderzoeksrechters aan dat weinig hulpverleningsinstellingen een permanentie inrichten, wat betekent dat de korte termijn hoe dan ook een struikelblok vormt. Doordat ze dus niet onmiddellijk een oplossing kunnen vinden die voldoende garanties biedt, voelen de meeste onderzoeksrechters zich genoodzaakt om zich in eerste instantie toch tot de gevangenis te wenden. De betrokkene wordt dan pas na een bepaalde periode van voorhechtenis overgebracht naar een hulpverleningsinstelling. Deze gang van zaken wordt echter door het merendeel van de bevraagde magistraten en probatie-assistenten betreurd, omdat het potentieel van de invrijheidstelling onder voorwaarden – de onmiddellijke reactie op de crisis-situatie van de gebruiker – niet kan worden benut.

Andere voorwaarden hebben voornamelijk betrekking op het meewerken met het gerecht, de justitie-ambtenaren en de hulpverleners, het mijden van bepaalde plaatsen en personen, het vinden van huisvesting en werk en het niet meer gebruiken van illegale drugs. Sommige van deze voorwaarden worden als het ware standaard opgenomen. Een aantal van de bevraagde probatie-assistenten beklagt zich erover dat soms te veel, en vooral moeilijk controleerbare voorwaarden aan de invrijheidstelling worden verbonden.

Het gebruik van bovengenoemde voorwaarden werd bevestigd door de bevraagde hulpverleners. Het gaat volgens hen om een ruim scala van maatregelen die individueel kunnen aangepast worden. Zo maakten sommige hulpverleners melding van het opleggen van een vorm van budgetbeheer. Een aantal hulpverleners benadrukte evenwel dat in sommige gevallen te veel voorwaarden worden opgelegd. Ook het (systematisch) gebruik van moeilijk te controleren of irrelevante voorwaarden ervoeren sommige hulpverleners als een knelpunt.

Met betrekking tot de controle van het drugsgebruik bevestigden heel wat onderzoeksrechters de aanwending van urinecontroles. Net zoals bij de strafbe-

131. Art. 35 Voorlopige Hechteniswet.

132. De Grondwet vereist immers een rechterlijk bevel binnen de termijn van 24 uur (art. 12). Indien een medebrengingsbevel wordt uitgevaardigd, beschikt de rechter evenwel nog over een additionele termijn van 24 uur na de betekening van dit bevel om het aanhoudingsmandaat af te leveren. De uiterste termijn voor de betekening van het bevel tot aanhouding bedraagt dus 48 uur. Niet-naleving van dit voorschrift leidt tot de invrijheidstelling van de verdachte (art. 18 § 1 *in fine* Voorlopige Hechteniswet). Voor de berekening van de termijn van 24 uur kan verwezen worden naar de Voorlopige Hechteniswet.

middeling verschilt de concrete invulling van de controles in de diverse arrondissementen. Indien de betrokkene nog blijkt te gebruiken, nemen de meeste onderzoeksrechters het (realistische) standpunt in dat de finaliteit van de behandeling veeleer te vinden is in het 'drugssarm' dan het 'drugsvrij' maken van de betrokkene. De maatregel wordt dus niet noodzakelijkerwijze als mislukt beschouwd. Deze visie wordt gedeeld met nagenoeg alle bevroegde probatie-assistenten.

Meer in het algemeen blijkt uit de bevestigingen dat een niet-naleving van de opgelegde voorwaarden de onderzoeksrechter dikwijls ter ore komt, hetzij via de politiediensten, hetzij via de hulpverlening. De meeste onderzoeksrechters voegen hier evenwel onmiddellijk aan toe dat politionele controle veeleer sporadisch dan systematisch plaatsvindt. De probatie-assistenten melden dat zij de voorwaarden voornamelijk controleren door gesprekken met de gebruikers.

De onderzoeksrechters onderstrepen het belang van het gevolg dat gegeven wordt aan het niet nakomen van de voorwaarden. Alhoewel veel onderzoeksrechters hierop principieel trachten te reageren, speelt het aspect werkoverlast in de grotere arrondissementen toch een rol. Een aantal onderzoeksrechters is van oordeel dat de gebruiker bij een verzuim om de voorwaarden na te leven minstens moet verschijnen, zodat de betrokkene zich altijd aan een reactie van de rechter mag verwachten. Een respondent merkte hierbij op dat drugsgebruikers in de regel reeds problemen hebben met normen, zodat een consequente benadering zich opdringt. De onderzoeksrechters benadrukken echter wel dat een verschijning geenszins impliceert dat sowieso tot een aanhouding wordt overgegaan.

Uit de bevestigingen blijkt dat de meeste hulpverleningsinstellingen de onderzoeksrechter onmiddellijk verwittigen wanneer de gebruiker uit de instelling vlucht. Andere meldingen blijken gevoeliger te liggen. Zo worden de uitslagen van (intern uitgevoerde) urinecontroles bijna nooit doorgestuurd, en dit wegens het medisch geheim. Wel verklaren veel bevroegde hulpverleners dat zij de betrokkene altijd proberen te stimuleren open kaart te spelen en op eigen initiatief informatie aan de onderzoeksrechter of de probatie-assistent door te spelen.

Indien het om een ambulante behandeling gaat, wordt een verzuim van de gebruiker volgens de meeste hulpverleners pas na een tijdje aan de onderzoeksrechter gemeld.

Zoals hoger reeds gesteld, bestrijken de voorwaarden een (verlengbare) tijdsduur van drie maanden. Uit de gesprekken met de onderzoeksrechters en probatie-assistenten blijkt dat een verlenging van de voorwaarden in de praktijk regelmatig gebeurt, doch zelden meer dan twee keer (enkele arrondissementen niet te na gesproken). Dit betekent dat de voorwaarden in de regel niet meer dan zes maanden bestrijken, wat volgens een aantal respondenten niet altijd voldoende is voor de opbouw van de interne motivatie die vereist is om – desnoods op vrijwillige basis – verder te werken aan het verslavingsprobleem. Nochtans wijzen sommige onderzoeksrechters erop dat de gebruiker doorgaans pas na een geruime tijd (één à twee jaar) voor de rechter verschijnt, zodat er als het ware een vacuüm ontstaat tussen het toezicht en de begeleiding van een gebruiker ná het verlopen van de termijn van de vrijheid onder voorwaarden en vóór zijn verschijning, waar hem eventueel een probatiemaatregel wordt opgelegd. Deze discontinuïteit heeft volgens deze respondenten een negatieve weerslag op de

behandeling van de gebruiker. Een oplossing voor deze problematiek is volgens hen de gerechtelijke afhandeling van zulke dossiers prioritair vast te leggen, zoals bv. in het Gentse gebeurt.

Sommige hulpverleners wezen ons erop dat drie maanden eigenlijk te kort is. Dit neemt niet weg dat men steeds poogt om de betrokkene voldoende te stimuleren om de behandeling op vrijwillige basis verder te zetten. Andere hulpverleners ervaren weinig problemen met de termijn van de voorwaarden, aangezien deze veelal (in sommige gevallen zelfs systematisch) verlengd wordt. Toch ervaren de meeste bevraagde hulpverleners het als een probleem dat de gebruiker meestal pas na een behoorlijk lange termijn voor de rechter dient te verschijnen. Men wijst erop dat de betrokkene er in sommige gevallen reeds een heel andere levensstijl op nahoudt, zodat een eventuele straf nog weinig zin heeft. Indien de situatie van de gebruiker nog niet is verbeterd en hem in het kader van een probatiemaatregel een behandeling wordt opgelegd, betreuren veel hulpverleners dat er geen aansluiting is met de behandeling in het kader van de vrijheid onder voorwaarden. Toch bleek uit de bevragingen dat sommige hulpverleners de huidige situatie ook positief ervaren. Volgens deze respondenten wordt een gebruiker op zo'n manier de mogelijkheid geboden om zijn goede intenties ten aanzien van het gerecht te bewijzen.

Uit de bevragingen blijkt dat de samenwerking met de hulpverleningsinstellingen van arrondissement tot arrondissement verschilt. Sommige onderzoeksrechters onderhouden nauwe contacten met de hulpverlening, terwijl anderen hoegenaamd geen zicht blijken te hebben op het aanbod in de hulpverleningssector. Meerdere malen werd door de bevraagde onderzoeksrechters onderstreept dat het leggen en onderhouden van de nodige contacten te veel werk met zich meebrengt. Sommige respondenten gewaagden van een onderbezetting. Zo meldden de bevraagde parketmagistraten en probatie-assistenten te Veurne dat de vrijheid onder voorwaarden in hun arrondissement niet langer wordt toegepast omdat de (enige) onderzoeksrechter het niet meer kan bolwerken.

De mogelijkheid om een behandeling te volgen als alternatief voor de voorlopige hechtenis werd door alle bevraagde drugsgebruikers positief bevonden. Dit had er wellicht ook mee te maken dat men de detentiesituatie meestal reeds aan den lijve had ondervonden. De meeste bevraagde gebruikers geven dan ook openlijk toe dat hun eerste bekommernis bij het aanvaarden van de voorwaarden het vermijden van de gevangenis was. Wel verklaren heel wat respondenten dat de motivatie om daadwerkelijk iets aan de eigen situatie te doen, toeneemt naarmate de behandeling vordert. Deze bereidwilligheid moet echter ingevuld worden naar de maatstaven van een drugsgebruiker: zo verklaarde een aanzienlijk aantal van de bevraagde gebruikers te willen werken aan het *problematisch* aspect van de verslaving, wat betekent dat men een situatie van 'gecontroleerd gebruik' beoogt. De gebruikers die wel volledig willen stoppen, zien doorgaans geen enkel probleem in het blijven gebruiken van cannabisproducten. Deze laatste vaststelling is echter meer algemeen van aard, en geldt dus ook ten aanzien van de respondenten die een andere afhandelingsmodaliteit werden voorgesteld.

3.1.3. Evaluatie

Volgens bepaalde bronnen is de vrijheid onder voorwaarden de minst toegepaste afhandelingsmodaliteit.¹³³ Volgens andere bronnen verloopt de toepassing van deze afhandelingsmodaliteit in stijgende lijn.¹³⁴ In elk geval gaat het bij de toepassingen in de meeste gevallen om drugsgebruikers.¹³⁵ Alhoewel het initiatief tot toepassing van de modaliteit ook van het openbaar ministerie kan uitgaan, vraagt het parket bijna nooit een invrijheidstelling onder voorwaarden.¹³⁶

Net zoals bij andere afhandelingsmogelijkheden vindt men in de literatuur met betrekking tot de vrijheid onder voorwaarden de vrees voor het *net-widening-effect*.¹³⁷ Er is dan ook eensgezindheid over dat deze modaliteit niet beschouwd dient te worden als een maatregel *naast* de vrijheidsberoving, maar wel als een *vervanging* van de detentie. Het net-widening-effect verhindert met andere woorden dat een van de doelstellingen van de vrijheid onder voorwaarden, namelijk het verminderen van de populatie van de gevangenen, wordt bereikt.¹³⁸

Verder wordt, zoals bij de bemiddeling in strafzaken, de aanwezigheid van de vereiste motivatie bij de betrokkenen in twijfel getrokken.¹³⁹ Deze bevinding heeft bij de vrijheid onder voorwaarden een nog meer uitgesproken karakter, daar het alternatief hier onmiddellijk de gevangenis is. Daarenboven is de aanwezige motivatie zeer moeilijk door de hulpverleners in te schatten indien de betrokkenen zich reeds in voorhechtenis bevinden.¹⁴⁰

Ook de opmerking van de bevraagde onderzoeksrechters dat het nagenoeg een utopie is om voor de zwaar verslaafden binnen de 24 uur een oplossing te vinden die voldoende garanties biedt, is niet nieuw.¹⁴¹

Uit het praktijkonderzoek bleek reeds dat de nodige aandacht moet worden besteed aan de controle van de naleving van de voorwaarden, alsook aan het gevolg dat aan een eventueel verzuim wordt gegeven. Uit de literatuur blijkt dan ook dat betere behandelingsresultaten te verwachten zijn indien duidelijke afspraken worden gemaakt tussen justitie en de hulpverleningssector omtrent de te verwachten reactie bij het niet-naleven van de voorwaarden, en wanneer bij deze

133. Zie M. BOUVERNE-DE BIE, *Forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 1998, 165.

134. T. PETERS en J. VANACKER (eds.), *o.c.*, 36.

135. X, *Jaarverslag 1995-1996*, Leuven, Justitieel Welzijnswerk, 1997, 31.

136. X, 'Recherche relative à l'application de la détention préventive et de la liberté sous conditions: rapport intermédiaire', VUB en NICC, *onuitg.*, s.d., 12.

137. Zie C. VAN DEN WYNGAERT, 'De nieuwe Wet op de voorlopige hechtenis kritisch doorgelicht', *L.c.*, 125; S. SNACKEN, 'Strafrechtsvorming versus 'net-widening'. Dilemma van een reductionist ten aanzien van de 'vrijheid onder voorwaarden' als alternatief voor de voorlopige hechtenis', *Pan.* 1992, 105-109 en F. SMETS en S. KEMPENEERS, 'Waar rechtspleging en hulpverlening elkaar ontmoeten. Ervaringen met probatie en vrijheid onder voorwaarden te Leuven', in S. CHRISTIAENSEN en J. GOETHALS (eds.), *o.c.*, 189.

138. Zie PH. MARY en D. DE FRAENE, *o.c.*, 27 en J. VERCRUYSE, 'Straffen of alternatieven. (Alternatieven voor) gevangenisstraf. Enkele reflecties', *Ex. Crim.* 1993, afl. 15, 6.

139. K. VAN CAUWENBERGHE, 'Justitie-hulpverlening: een L.A.T.-verhouding', *L.c.*, 217.

140. W. WILBOORTS, *Hulpverlening aan druggebruikers in de gevangenis van Antwerpen. Eindrapport van een project gesubsidieerd door de Minister van Gezin en Welzijn*, Antwerpen, Justitieel Welzijnswerk, 1994, 29.

141. S. DE MOOR, *L.c.*, 16.

niet-naleving ook daadwerkelijk wordt opgetreden.¹⁴² Sommige auteurs benadrukken in dit verband het belang van duidelijke afspraken, zodat adequaat (maar toch flexibel) kan worden gereageerd ingeval van een overtreding van de voorwaarden.¹⁴³ Zo'n overtreding hoeft allerminst noodzakelijkerwijze te leiden tot de aanhouding van de betrokkene¹⁴⁴: de rechter behoudt immers de nodige appreciatiebevoegdheid.¹⁴⁵ Slechts als alle mogelijke reacties op het niet naleven van de voorwaarden (zoals bijvoorbeeld het opnieuw laten verschijnen en het verstrengen of aanpassen van de voorwaarden) uitgeput zijn, kan eventueel een aanhoudingsmandaat worden afgeleverd.¹⁴⁶ Dit neemt niet weg dat de aanhoudene opnieuw in vrijheid kan worden gesteld met nieuwe voorwaarden.¹⁴⁷

Ten slotte is het belang van de invrijheidstelling onder voorwaarden als alternatief voor de voorlopige hechtenis ook te vinden in het 'strafkarakter' van de voorlopige hechtenis. Onderzoek toont immers aan dat een vonnisrechter een voorlopige hechtenis dikwijls dekt door een (korte) effectieve straf, wat op zijn beurt weer een aanzet tot een penitentiaire loopbaan kan betekenen.¹⁴⁸ Dit neveneffect van de voorlopige hechtenis onderstreept mede het belang van een intensifiëring van de vrijheid onder voorwaarden.

3.1.4. Beleidsrelevantie

De invrijheidstelling onder voorwaarden heeft heel wat potentieel. Deze modaliteit maakt het immers mogelijk om te reageren op de acute crisissituatie waarin een drugsgebruiker na een confrontatie met het gerecht is terechtgekomen.

Toch blijkt uit de praktijk dat de mogelijkheden in het kader van de invrijheidstelling onder voorwaarden onvoldoende worden aangeboord. De redenen die tot deze vaststelling nopen, zijn te vinden in het gebrek aan tijd en omkadering om de onderzoeksrechters permanente contacten met de hulpverlening te laten onderhouden en de moeilijkheden waarmee de magistraten kampen om binnen de wettelijke termijn een geschikte instelling te vinden. Veel drugsge-

142. Zie R. KEYMEULEN, 'Justitie & behandeling. Over het belang van duidelijke afspraken en hun invloed op de behandeling', *l.c.*, 16-19.

143. In die zin ook F. SMETS en S. KEMPENEERS, *l.c.*, 190.

144. Er is allerminst een verplichting om een bevel tot aanhouding te verlenen (M.v.T., *o.c.*, 22). Dat de mogelijkheid überhaupt bestaat voor de vonnisgerechten om, onder meer als sanctie voor het niet naleven van de voorwaarden, een aanhoudingsmandaat uit te vaardigen, werd reeds als een gevaar voor de objectieve onpartijdigheid van de rechter beschouwd (C. VAN DEN WYNGAERT, 'De nieuwe Wet op de voorlopige hechtenis kritisch doorgelicht', *l.c.*, 126). Vooral de Raad van State was deze denkpiste niet genegen (Advies R.v.St., *o.c.*, 66).

145. Een aanhouding ten gevolge van het niet naleven van de voorwaarden kan enkel indien deze niet-naleving beschouwd kan worden als een element van nieuwe en ernstige omstandigheden die deze maatregel wettigen. Dit is volgens DEJEMEPPE mogelijk, maar niet noodzakelijk het geval (B. DEJEMEPPE, 'La loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive', *l.c.*, 592).

146. Art. 38 § 2 Voorlopige Hechteniswet. Het afleveren van het aanhoudingsbevel gebeurt tijdens het gerechtelijk onderzoek door de onderzoeksrechter en na het beëindigen ervan door het vonnisgerecht.

147. F. WILRYCX en L. BAYENS, 'Het toezicht op de naleving van de alternatieve maatregelen ter vervanging van de voorlopige hechtenis', *l.c.*, 23.

148. S. SNACKEN, A. RAES, K. DE BUCK, K. D'HAENENS en P. VERHAEGHE, *Onderzoek naar de toepassing van de voorlopige hechtenis en de vrijheid onder voorwaarden*, Brussel, V.U.B./N.I.C.C., 1997, 167.

bruikers die principieel in aanmerking voor de vrijheid onder voorwaarden kunnen komen, komen dus (in het beste geval tijdelijk) in een detentiesituatie terecht. Nochtans ondermijnt ook een *tijdelijke* voorhechtenis de mogelijkheid om de crisissituatie van de betrokkene constructief aan te wenden. Het is immers duidelijk dat de therapeutische waarde stijgt naarmate de behandeling dichter aansluit bij het incident waardoor de betrokkene met het gerecht in aanraking kwam.¹⁴⁹ Zo wordt immers vermeden dat de vraag voor hulpverlening de betekenis krijgt van een opportunistisch alternatief voor de straf.¹⁵⁰ Daarnaast zorgt een tijdelijke voorhechtenis tevens voor een te vermijden werklast voor de politiedienst die voor de eventuele overbrenging naar de hulpverlening moet zorgen en voor de hulpverlener die een potentiële cliënt met het oog op de intakeprocedure in de gevangenis moet gaan opzoeken.¹⁵¹

Deze knelpunten liggen mede ten gronde aan het feit dat de selectie van de personen die voor de maatregel in aanmerking komen – net zoals bij de afhandeling op het niveau van het openbaar ministerie – nog steeds te veel van de persoon van de magistraat in kwestie afhangt. Die situatie werpt onvermijdelijk vragen op met betrekking tot het gelijkheidsbeginsel.

Uit deze bevindingen blijkt dat er nood is aan een schakelfunctie tussen de onderzoeksrechters en de hulpverleningssector, als men het gebruik van de invrijheidstelling onder voorwaarden wil intensifiëren. In die optiek kan het gebruik van een ‘doorsluisinstelling’ of ‘verdeelcentrum’ op dit echelon worden aanbevolen. Drugsgebruikers die in een crisissituatie verkeren, moeten in deze instelling onmiddellijk kunnen geholpen worden. In tweede orde kan zo’n instelling een ‘transitfunctie’ worden toebedeeld. Door middel van een geprofessionaliseerde intakeprocedure en screening van de betrokkene, kan de meest geschikte instelling worden voorgesteld. Er moet naar gestreefd worden om de fase in de doorverwijzingsinstelling in de tijd te beperken, zodat de betrokkene zo vlug mogelijk de passende behandeling kan volgen. In elk geval kan worden gepleit voor een wettelijke regeling ter zake, zodat de verblijfsduur wettelijk kan gelimiteerd worden.

Door te werken met een transitinstelling is de tijdsdruk voor de onderzoeksrechter heel wat lager, zodat belangrijke beslissingen niet aan de hand van het strafdossier of een eenmalig gesprek met de verdachte hoeven te worden genomen. Het is immers een uitermate realistisch gegeven dat het peilen naar de bij de persoon in kwestie bestaande motivatie niet kan geschieden aan de hand van één enkel gesprek. Een alternatieve maatregel is trouwens slechts zinvol na een goede voorbereiding, wat betekent dat de verdachte moet kunnen geïnformeerd worden over het hulpverleningsaanbod, dat een adequate diagnosestelling mogelijk is, en dat naar de motivatie van de betrokkene kan worden gepeild.¹⁵²

149. P. DE BRUYN, ‘Plaats en functie van een crisiscentrum binnen de residentiële behandeling van ernstig verslaafden met gerechtelijke antecedenten’, in S. CHRISTIAENSEN en J. GOETHALS (eds.), *o.c.*, 254.

150. S. ANSOMS, *l.c.*, 22.

151. Niet elke instelling is hier trouwens op voorzien (B. JOOSEN, ‘De relatie tussen gerecht en hulpverlening: vroeghulp aan drugsdelinquenten in het kader van de voorlopige invrijheidstelling onder voorwaarden’, in S. CHRISTIAENSEN en J. GOETHALS (eds.), *o.c.*, 176).

152. E. MAES, ‘Effectiviteit van een ‘alternatieve’ bejegening van heroïneverslaafden binnen de strafrechtsbedeling’, *l.c.*, 526.

Naast het tijdsaspect is tevens het feit dat de detectie van het probleem en de screening van de hulpbehoevende door een daartoe gespecialiseerde instantie gebeuren, een voordeel van het werken met een verdeelcentrum.

Omdat het verdeelcentrum een sleutelrol zou worden toebedeeld in de samenwerking tussen justitie en hulpverlening, is het mogelijk steeds op dezelfde instelling een beroep te doen, wat minder tijdrovend is dan de doorgaans losse en ongestructureerde contacten heden ten dage. Daarnaast zal deze instelling een veel beter zicht hebben op het aanbod vanuit de hulpverleningssector.

Ook vanuit praktisch oogpunt is het werken met een doorverwijzingsinstelling veel voordeliger. De communicatie kan immers veel sneller verlopen, zodat op een economisch verantwoorde wijze met de beschikbare tijd kan worden omgesprongen. Het transitcentrum kan zich ook een permanente werking veroorloven, wat niet altijd het geval is voor de hulpverlening.

Het spreekt vanzelf dat zo'n instelling over voldoende middelen en personeel dient te beschikken om die belangrijke taak te vervullen. Daar de infrastructuur van de instelling zeer goed dient uitgebouwd te zijn, is het beter om het aantal transitinstellingen te beperken. Zo zou één centrum per rechtsgebied wellicht volstaan.

In elk geval moet men ervoor opteren om van de transitinstelling een residentiële verblijfplaats te maken. Er anders over beslissen betekent dat men hoegenaamd geen vat kan hebben op de probleemgebruikers die de instelling bevolken. Loskomen uit de greep van een verslaving vereist een residentiële aanpak, zodat de opname een breuk vormt met het milieu en de levensstijl van voorheen.¹⁵³ Daarnaast zou het ambulante karakter de verwijzing naar de instelling hypothekeren, daar een onderzoeksrechter over het algemeen wenst dat de instelling waar de betrokkene terecht komt voldoende waarborgen op maatschappelijk vlak biedt.

153. P. DE BRUYN, 'Plaats en functie van een crisiscentrum binnen de residentiële behandeling van ernstig verslaafden met gerechtelijke antecedenten', in S. CHRISTIAENSEN en J. GOETHALS (eds.), *o.c.*, 253.

4. Op het niveau van de straftoemeting

4.1. PROBATIE-UITSTEL EN -OPSCHORTING

4.1.1. Systeembeschrijving¹⁵⁴

De Probatielwet¹⁵⁵ maakt het de rechter mogelijk om de dader van een delict bepaalde voorwaarden op te leggen. Gaat het om probatie-opschorting, dan is er geen veroordeling maar worden de feiten wel bewezen geacht. Bij probatie-uitstel is er wel een straf, maar de uitvoering ervan wordt uitgesteld zolang de voorwaarden worden nageleefd. In beide gevallen bedraagt de proeftijd ten hoogste vijf jaar.

De probatie-assistenten staan in voor de begeleiding van de probant, en brengen verslag uit aan de probatiecommissie.¹⁵⁶ Desgevallend kan deze de herroeping van de probatie op grond van het niet-naleven van de voorwaarden voorstellen aan het parket, die dan de zaak opnieuw aanhangig maakt bij de rechtbank. De bevoegde instantie is de rechtbank van eerste aanleg van de verblijfplaats van de betrokkene.¹⁵⁷ De rechter is uiteraard niet verplicht om de herroeping daadwerkelijk uit te spreken.¹⁵⁸

Belangrijk is dat de Drugswet de toepassingsmogelijkheden van de Probatielwet verruimt.¹⁵⁹ Zo vormen vroegere veroordelingen geen beletsel voor de toepassing van de Probatielwet¹⁶⁰ voor personen die op onwettige wijze met het oog op eigen gebruik verdovende middelen vervaardigen, verkrijgen of onder zich hebben, of deze middelen gebruiken in groepsverband.¹⁶¹ Deze bepaling mag

154. Zie ook R. MICHEL, 'La pratique des assistants de probation', *Rev. dr. pén.* 1983, 851-864; P. LIEVENS, 'Des relations dans le cadre de la probation', *Rev. dr. pén.* 1983, 865-880; C. LAUWERS, 'Fonctionnement de la probation – Attitude de l'assistant de probation', *Rev. dr. pén.* 1983, 833-849; M. DEL CARRIL, 'La probation, une alternative oubliée', *J.T.* 1983, 125-132; J.Y. DAUTRICOURT, 'Problèmes actuels posés par la loi concernant la suspension, le sursis et la probation', *Rev. dr. pén.* 1985, 425-442; O. KLEES, 'L'élargissement des conditions de l'octroi du sursis en faveur des consommateurs de stupéfiants', *J.L.M.B.* 1990, 1122-1123; R. VERSTRINGHE, 'Straffen of alternatieven. Ervaringen vanuit de probatie', *Ex. Crim.* 1993, afl. 15, 6 p.; C. LAUWERS, 'Une philosophie de la probation pour aujourd'hui?', *Rev. dr. pén.* 1996, 143-164; A. DE NAUW, 'Tien jaar Drugwet (1985-1995)', *R.W.* 1996-97, 449-460 en W. MAHIEU, 'Drugs: opschorting, uitstel en probatie', in A. VAN DEPLAS en P. ARNOU, *o.c.*, afl. 29, 1998, 211-220.

155. Wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, *B.S.* 17 juli 1964 en 24 juli 1964 (hierna Probatielwet).

156. Voor de samenstelling van deze commissie zie art. 10 Probatielwet. Met betrekking tot de werkwijze kan verwezen worden naar het K.B. 9 november 1964 betreffende de werkwijze van de probatiecommissies (*B.S.* 18 november 1964).

157. Art. 14 § 2 Probatielwet. Zie ook Corr. Gent 3 september 1997, *T.G.R.* 1998, 33.

158. In uitzonderlijke gevallen kan de betrokkene op verzoek van de procureur des Konings opgesloten worden, in welk geval de zaak binnen de 10 dagen opnieuw voor de rechtbank dient gebracht te worden (art. 15 Probatielwet).

159. Zie A. DECOURRIÈRE, 'Questions relatives à l'usage, à la détention et au trafic des stupéfiants et problèmes liés au traitement des toxicomanes', *Rev. dr. pén.* 1985, 634.

160. Het gaat dus om een uitzondering op de art. 3 en 8 Probatielwet, die stipuleren dat opschorting en uitstel slechts mogelijk zijn indien de betrokkene nog niet veroordeeld is tot een straf die respectievelijk minstens twee of twaalf maanden bedroeg.

161. Art. 9 Wet 24 februari 1921 betreffende het verhandelen van de giftstoffen, slaapmiddelen en verdovende middelen, ontsmettingsstoffen en antiseptica (*B.S.* 6 maart 1921), zoals gewijzigd bij

niet restrictief worden uitgelegd.¹⁶² Dit betekent dat het in beperkte mate dealen van drugs de toepassing van onderhavige reglementering niet uitsluit indien het verhandelen ondergeschikt blijkt te zijn aan het eigen gebruik.¹⁶³ Het is de rechter ten gronde die de belangrijke taak heeft te bepalen welk aspect *in casu* domineert.¹⁶⁴ Hieruit kan worden geconcludeerd dat de ruimere toepassing van de Drugswet voor een groot deel afhangt van de invulling van de vigerende wettelijke bepaling door de rechter.¹⁶⁵

Ten slotte is het vermeldenswaard dat de rechter sinds de wijziging van de Probatiwet in 1994¹⁶⁶ een uitdrukkelijke motiveringsplicht wordt opgelegd met betrekking tot de uitspraken waarbij de opschorting, het uitstel en de probatie wordt toegestaan of geweigerd.¹⁶⁷

4.1.2. Empirische bevindingen

De gecontacteerde probanten maakten de meerderheid van de bevroegde gebruikers uit. In vergelijking met de andere drugsgebruikers was de gemiddelde probant iets ouder. Het betrof uitsluitend gebruikers van harddrugs, meestal met een zeer lange voorgeschiedenis van probleemgebruik en confrontaties met het gerecht. Bijna alle respondenten hadden drugsgelateerde criminaliteit gepleegd, van kleine (winkel)diefstallen tot gewapende overvallen en moord. Vaak werd door deze gebruikers reeds een hele resem hulpverleningsinstellingen gefrequenteerd.

Uit de gesprekken met de probatieassistenten blijkt dat naast het oud cliënteel (voornamelijk heroïnegebruikers) nu ook heel wat jongeren met de probatiediensten in aanraking komen. Bij hen gaat het vooral om XTC- en speed-gebruik.¹⁶⁸ Deze categorie dient volgens de probatieassistenten anders benaderd te worden,

→

Wet 9 juli 1975 (*B.S.* 26 september 1975). Zie ook A. DE NAUW, 'Overzicht van rechtspraak – Tien jaar vernieuwde Drugwet', *R.W.* 1986-87, 841.

162. Zo kan uit de jurisprudentie van het Hof van Cassatie bv. afgeleid worden dat het invoeren van drugs voor eigen gebruik de toepassing van een straf met uitstel niet uitsluit (*Cass.* 6 juni 1990, *Arr. Cass.* 1989-90, 1275 en *J.L.M.B.* 1990, 119, met noot O. KLEES). Hetzelfde arrest bepaalt dat bij eenheid van opzet tussen een misdrijf op de drugwetgeving en een ander delict, art. 9 kan toegepast worden indien het drugmisdrijf het zwaarste feit genereert. Anders zou het zijn mocht de rechter concluderen dat verschillende delicten vanwege het bestaan van eenheid van opzet een collectief misdrijf vormen en hij krachtens art. 65 Strafwetboek een zwaardere straf oplegt dan die welke inzake verdovende middelen wordt vooropgesteld. In dergelijk geval is de verruiming van art. 9 immers niet van toepassing (*Cass.* 5 april 1995, *Arr. Cass.* 1995, 378 en *Cass.* 24 april 1996, *J.L.M.B.* 1996, 1281, met noot).

163. M. DE SWAEF, 'Over artikel 9 van de Drugwet', noot onder *Cass.* 6 juni 1990, *R.W.* 1990-91, 810.

164. *Gedr. St. Kamer*, 1974-75, nr. 608/2, 4.

165. W. BROSENS, 'De Wet en de Drugs', *R.W.* 1976-77, 1093, nr. 65 en A. DE NAUW, 'La suspension et le sursis en matière de stupéfiants et le délit collectif', *Rev. dr. pén.* 1985, 120.

166. Wet 10 februari 1994, *B.S.* 27 april 1994.

167. Zie hierover S. VAN OVERBEKE, 'De motivering omtrent de opschorting van de uitspraak van de veroordeling en omtrent het uitstel van de tenuitvoerlegging van de straf', noot onder *Cass.* 17 mei 1995, *R.W.* 1996-97, 1057-1059 en S. VAN OVERBEKE, 'Nogmaals over de motivering van de beslissing nopens de opschorting en het uitstel', noot onder *Cass.* 6 december 1995, *R.W.* 1996-97, 1327.

168. Zie over het gebruik van XTC bij jongeren A. CALAFAT e.a., *Characteristics and social representation of ecstasy in Europe*, IREFREA & European Commission, 1998, 252 p.

daar deze jongeren geen schuldgevoelens hebben omtrent hun drugsgebruik. Zij beschouwen het gebruik immers eerder als 'aanvaard in de maatschappij'. De meeste respondenten benadrukken dan ook dat het effect van een maatregel of straf bij deze jongeren veel kleiner is.

De bevraagde probatieassistenten beklemtonen dat het inwinnen van het vertrouwen van een cliënt geen sinecure is. Dit heeft volgens hen te maken met de dubbelzinnige positie die men ten aanzien van een gebruiker moet innemen (helpen of straffen), maar ook met het feit dat de initiële motivatie bij een verslaafde enkel en alleen bestaat uit de wil om uit de gevangenis te blijven.

De controle van de probatievoorwaarden gebeurt in alle bevraagde probatiediensten voornamelijk door middel van de gesprekken met de gebruikers. Daarnaast wordt in een aantal van de bezochte diensten gebruik gemaakt van urine-controles. Een positief resultaat wordt in de regel beschouwd als een 'werkpunt', en wordt meestal verdoken gemeld aan de probatiecommissie. Enkel in de probatiedienst van Brugge wordt trapsgewijs gewerkt: een positieve controle leidt er aanvankelijk tot een ambulante behandeling, en vervolgens tot een residentiële aanpak.

Een aantal probatieassistenten pleit voor het systematisch gebruik van 'open maatregelen', die gemotiveerd kunnen ingevuld worden door de hulpverleningsinstelling in kwestie. Een opname gebeurt dan 'in samenspraak met de probatieassistenten' of 'volgens de noodwendigheden'. Het hanteren van zulke voorwaarden biedt volgens deze respondenten meer speelruimte. Ook kunnen te strikte voorwaarden volgens hen tot problemen leiden wanneer het volgen van een bepaalde behandelingsvorm (bv. een therapeutische gemeenschap) als maatregel wordt opgelegd maar de instellingen weigeren de betrokkene op te nemen. Andere probatieassistenten vinden dat de voorwaarden toch in zekere mate concreet mogen zijn.

Alhoewel de case-load volgens het merendeel van de bevraagde probatieassistenten reeds is verbeterd, blijkt uit de bevragingen dat in de meeste arrondissementen enkel de problematische drugsgebruikers daadwerkelijk op bestendige basis worden gevolgd. Het gemiddeld aantal contacten met een justitiecliënt hangt dan ook in grote mate af van de aard van de problematiek van de betrokkene.

De lange tijd tussen de feiten en de eigenlijke behandeling voor de rechtbank wordt door de meeste respondenten als een knelpunt ervaren. Ondertussen kan de gebruiker immers reeds geëvolueerd zijn, zodat drugshulpverlening na een veroordeling niet altijd langer aangewezen is. Ook wijzen sommige probatieassistenten erop dat een uitgesproken straf lang niet altijd onmiddellijk wordt uitgevoerd. Dit kan volgens deze respondenten nefaste gevolgen hebben voor de betrokkene.

Met betrekking tot het al dan niet bevorderlijk karakter van de gerechtelijke druk, zijn de meningen van de bevraagde probatieassistenten uiteenlopend. Sommigen oordelen dat de aanwezigheid van justitiële druk een positieve weerslag heeft op de bereidwilligheid van de gebruikers om de behandeling verder te zetten. Anderen menen dat de gerechtelijke druk te stigmatiserend werkt en pleiten voor een eerder laagdrempelige werkwijze. Heel wat gebruikers wezen er tijdens de gesprekken op dat de motivatie om daadwerkelijk iets aan de problematiek te doen, wel groeit naarmate de termijn loopt. Enkel naar het einde van

de maatregel toe werkt de gerechtelijke druk volgens een aantal bevroegden contraproductief.

Ten slotte werd in een van de gecontacteerde probatiediensten gewezen op het bestaan van een enorme concurrentieslag tussen de verschillende hulpverleningsinstellingen. Volgens de betrokken respondenten is het gevaar niet denkbeeldig dat het *net-widening-effect* ook binnen de hulpverlening plaatsvindt doordat meer gebruikers behandeld worden dan strikt noodzakelijk. Deze tendens komt volgens de probatieassistenten nog meer tot uiting in het kader van het Globaal Plan¹⁶⁹, daar de verschillende hulpverleningsinstellingen vooral trachten subsidies in de wacht te slepen.

De aanpak van de bezochte hulpverleningsinstellingen is verschillend. In sommige (laagdrempelige) instanties gaat men ervan uit dat het drugsvrij maken van de cliënten een nagenoeg onhaalbare kaart is. Hier legt men de nadruk op het voorkomen van misdrijven. In andere hulpverleningsinstellingen wordt de lat hoger gelegd en verwacht men van de gebruiker dat hij evolueert naar een stadium van volledige onthouding van illegale middelen. Ten slotte zijn er de drugsvrije gemeenschappen, waar gebruikers enkel terechtkunnen indien zij ondertussen volledig 'clean' zijn. Enkel bij deze laatste vorm van behandeling is de opname altijd residentieel.

Uit de gesprekken is gebleken dat de relatie met justitie reeds veel verbeterd is. In de meeste hulpverleningsinstellingen wordt melding gemaakt van het bestaan van onderlinge overeenkomsten aangaande de rapportage. Ook vindt in sommige arrondissementen op regelmatige basis een vergadering plaats, wat de verstandhouding volgens de respondenten ten goede komt.

Op één gebruiker na, werd de probatiemaatregel door alle respondenten positief bevonden. Toch blijkt uit de bevragingen dat de motivatie van de bevroegde gebruikers lang niet altijd oprecht is: sommigen gaven openlijk toe niet van plan te zijn het gebruik te staken. Volgens deze respondenten komt het er tijdens de probatieperiode gewoon op aan om niet betrappt te worden. Dat men op geregelde tijdstippen aan een urinecontrole kan worden onderworpen, schijnt hierbij geen al te grote problemen te stellen. Tijdens de gesprekken werd immers meermaals verklaard dat deze tests niet waterdicht zijn en dat er gemakkelijk mee kan 'gesjoemeld' worden. Deze negatieve attitude kon evenwel in veel mindere mate worden vastgesteld bij de gebruikers die de behandeling in een residentiele setting volgden. Vooral in de drugsvrije therapeutische gemeenschappen verklaren de respondenten goede intenties te hebben.

Heel wat drugsgebruikers meldden het bestaan van 'acteurs' onder de gebruikers die onder justitiële drang een behandeling volgen. Sommigen menen dat de aanwezigheid van een 'ervaringsdeskundige' (een ex-gebruiker) in de instelling belangrijk is om deze 'acteurs' te ontmaskeren. Ook zou een ervaringsdeskundige soms meer respect afdwingen van de groep.

Uit de bevragingen blijkt bij een aantal gebruikers heel wat onzekerheid omtrent het eindresultaat van nog hangende gerechtelijke procedures met betrek-

169. Zie hierover art. 69 Wet 30 maart 1994 houdende sociale bepalingen, B.S. 31 maart 1994; L. VAN DAELE, T. VANDER BEKEN en B. DE RUYVER, *o.c.*, 28-34 en M. BRUTSAERT, C. DEMAEGT, K. D'HAENENS en C. SLECHTEN, 'Alternatieve maatregelen en de werking van de 'SAM' (Steundienst Alternatieve Maatregelen)', *Pan.* 1998, 378-383.

king tot andere feiten. In vele gevallen wordt gevreesd dat men na de behandeling toch nog een straf zal dienen uit te zitten. Een van de bevroegden meldde dat een verblijf in de gevangenis waar hij reeds een straf had uitgezeten, wellicht tot een herval in gebruik zou leiden. Ook het feit dat ze soms lang op de uitvoering van een uitgesproken straf moeten wachten, scheidt bij sommige gebruikers heel wat onzekerheid. De motivatie om een nieuw leven te beginnen is volgens hen gering als ze weten dat er hun nog een gevangenisstraf boven het hoofd hangt.

Het bestaan van een strafregister wordt door het merendeel van de bevroegde gebruikers geheld. Alhoewel een aantal respondenten verklaarde zonder problemen via een uitzendbureau werk te hebben gevonden, ligt een tewerkstelling volgens de meeste gebruikers moeilijk zodra men een strafregister heeft. Hieromtrent werd door sommige hulpverleners gemeld dat hun instelling kan bemiddelen met een uitzendbureau. In die optiek wordt het bestaan van een strafregister door deze respondenten als minder problematisch ervaren.

Ten slotte wijzen sommige gebruikers op het probleem van de gerechtskosten. Veelal wordt men hier onverwacht mee geconfronteerd (de meeste gebruikers hebben hoegenaamd geen zicht op het aantal lopende gerechtelijke procedures, laat staan dat zij anticiperen op de nog te betalen gerechtskosten), wat soms reeds voldoende is om opnieuw te gebruiken. Het is dan ook belangrijk dat men goed op de hoogte wordt gehouden van de gerechtelijke stand van zaken. Alhoewel de advocatuur hierin uiteraard een belangrijke rol speelt, is het wellicht niet slecht dat de probatie-assistenten de betrokkenen in de mate van het mogelijke omtrent eventuele toekomstige kosten informeren.

4.1.3. Evaluatie

De Probatielwet kent heel wat toepassingen bij drugsgebruik. Deze vaststelling vindt men ook terug in de literatuur, waar wordt gesteld dat het merendeel van de probanten aan de categorie van drugsgebruikers kan toegeschreven worden, en dit ondanks het feit dat heel wat verslaafden reeds door middel van een andere alternatieve afhandelingsmodaliteit worden opgevangen.¹⁷⁰ De introductie van dienstverlenings- en leerprojecten wordt trouwens vanuit de strafuitvoering geconcipeerd als een belangrijke interventie om de toepassing van de probatie te verhogen.¹⁷¹

Net zoals bij de afhandeling op het niveau van het parket, is de toepassing van de probatie in belangrijke mate afhankelijk van de persoon van de magistraat.¹⁷²

170. B. DE RUYVER, 'Druggebruikers in de strafrechtsbedeling', *l.c.*, 27.

171. J. BARET, *Strafuitvoering binnen het Ministerie van Justitie*, Studiedag 'De Penitentiaire Beginselenwet', Leuven, 6 februari 1998.

172. Niettegenstaande de persoon van de rechter ook beslissend kan zijn voor het al dan niet toepassen van een probatiemaatregel, inzonderheid in geval van recidive. Voor een sterk staaltje van rechterlijk 'beleid' zie T. BALTHAZAR, 'Het cynisch credo van de vierde kamer: de gevangenis als therapie', noot onder Gent 19 november 1991, *T.G.R.* 1992, 25-26.

In de literatuur wordt het feit dat de betrokkene de rechtbank moet passeren en bij probatie-uitstel zijn eventueel blanco strafregister verliest, als een negatief element beschouwd.¹⁷³

Een ander knelpunt dat eveneens in de literatuur aan bod komt, is het bestaan van een geruime tijdspanne tussen de feiten en het vonnis.¹⁷⁴

Ook zouden te weinig maatschappelijke enquêtes worden bevolen, wat wordt toegeschreven aan de werkoverlast van de probatiediensten, maar ook aan de slechte kennis van de probatiewetgeving bij sommige magistraten.¹⁷⁵ Uit recente bronnen blijkt hieromtrent een positieve tendens.¹⁷⁶ Het belang van de maatschappelijke enquête ligt in het feit dat een oordeelkundige selectie van de kandidaat-probanten een belangrijke voorwaarde voor het slagen van de probatiemaatregelen is.¹⁷⁷ Daarnaast dienen de voorwaarden aangepast te zijn aan de problematiek van de probant in kwestie. De nood aan een maatschappelijke enquête bij het formuleren van die voorwaarden is dan ook begrijpelijk.¹⁷⁸

Ten slotte heeft de verslaggeving van hulpverleningsinstellingen aan justitiële instanties reeds heel wat penningen in beweging gezet.¹⁷⁹ In die optiek werd geoordeeld dat niet de rapportage, maar wel het gebrek aan rechtspositie een probleem vormt.¹⁸⁰

4.1.4. Beleidsrelevantie

De Probatiewet biedt de rechter ruime mogelijkheden tot individualisering. Het opleggen van geïndividualiseerde probatievoorwaarden vereist evenwel een ruime toepassing van de maatschappelijke enquête.

Drugsgebruikers die *drugsgelateerde criminaliteit* hebben gepleegd, vormen de categorie bij uitstek die in aanmerking komt voor de toepassing van de Probatiewet.¹⁸¹ Het gebruik van de probatiemogelijkheden moet dus worden voorbehouden voor het afhandelen van relatief zware vormen van delinquent gedrag.

Een behandeling in de drugshulpverlening zal echter niet in alle gevallen nog opportuun zijn op het moment van berechting, en dit vanwege de lange tijdspanne tussen het ogenblik van de feiten en de verschijning voor de rechter. Toch kan de voormalige verslaving vanuit maatschappelijk oogpunt geen verontschuldiging zijn voor het gepleegd hebben van criminaliteit. In die optiek is het belangrijk dat via de probatievoorwaarden steeds een dienstverlening kan worden

173. K. VAN CAUWENBERGHE, 'Justitie-hulpverlening: een L.A.T.-verhouding', *l.c.*, 219.

174. L. BAYENS, 'Tussen mens en recht. De visie van maatschappelijk werkers', *Pan.* 1991, 402.

175. K. VAN CAUWENBERGHE, 'Justitie-hulpverlening: een L.A.T.-verhouding', *l.c.*, 219.

176. L. VAN DAELE, T. VANDER BEKEN en B. DE RUYVER, *o.c.*, 23.

177. C. DEMAEGT en R. SERLET, *30 jaar probatie. Evaluatie en perspectieven*, Brussel, Ministerie van Justitie – Bestuur der Strafinrichtingen, 1994, 23-28.

178. F. SMETS en S. KEMPENEERS, *l.c.*, 184.

179. Zie bv. B. JACOBS-COENEN, 'Justitieel sociaal werk: subsidiëring en beleid', *Pan.* 1987, 158-189.

180. Zie L. BAEYENS, *l.c.*, 395-417.

181. In die zin ook B. DE RUYVER, 'Druggebruikers in de strafrechtsbedeling', *l.c.*, 27.

opgelegd, en dit volledig in de geest van de herconceptualisering van het aspect *straf*. Nochtans kent de dienstverlening vooralsnog een beperkt succes.¹⁸²

De termijn van de voorwaarden maakt het mogelijk dat ernstig verslaafden de gepaste behandeling volgen en hierbij door de probatiediensten worden begeleid.

Om de stigmatisering van het hebben van een strafregister te vermijden, kan aanbevolen worden om een probatie-uitstel bij een eerste contact met de strafrechter niet op het strafregister te vermelden.

V. Besluit

De modaliteiten tot alternatieve gerechtelijke afdoening zijn aanwezig op de verschillende niveaus van de strafrechtsbedeling. Op elk van de diverse echelons bestaat dus de mogelijkheid om een potentiële drugshulpverleningscliënt naar deze sector te oriënteren. De vigerende *ultimum remedium*-filosofie, zoals uiteengezet in de inleiding van deze bijdrage, beoogt deze doorverwijzing in de vroegst mogelijke fase te laten plaatsvinden, met dien verstande dat deze aanpak in de gegeven omstandigheden ook vanuit maatschappelijk oogpunt te verantwoorden blijft. Gradaties met betrekking tot de ernst van de gepleegde feiten leiden dus tot variaties in de strafrechtelijke aanpak.

Op het niveau van het *openbaar ministerie* zijn heel wat mogelijkheden voorhanden *ter fine* van de strafrechtelijke afhandeling, en dit eventueel met het oog op een oriëntatie naar de hulpverlening.

Vooreerst is er de *minnelijke schikking*, waarvan de toepassing bij de afhandeling van drugsdelicten echter slechts in marginale mate wenselijk is. Aangezien een minnelijke schikking onder meer tot gevolg kan hebben dat de betrokkene in een neerwaartse spiraal van maatschappelijke kwetsbaarheid terecht komt, wordt in dit artikel voorgesteld om de toepassing ervan te limiteren tot de gevallen van niet-problematisch gebruik. Meer bepaald zou in dergelijk geval een minnelijke schikking wegens het bezit van *cannabisproducten* kunnen worden voorgesteld wanneer de betrokkene herhaaldelijk en/of met bijzonder opzet maatschappelijke overlast veroorzaakt, en wegens het bezit van *andere illegale drugs* ingeval er sprake is van overlast of het risico daartoe reëel is. Door het koppelen van deze voorwaarden aan de minnelijke schikking wordt het toepassingsgebied ervan doelbewust gelimiteerd.

Een tweede mogelijkheid tot afhandeling op het niveau van het parket wordt geboden door de *pretoriaanse probatie*. Wat betreft het bezit van *cannabisproducten*, kan deze modaliteit worden voorbehouden voor het problematisch gebruik, in welk geval de betrokkene naar de drugshulpverlening wordt georiënteerd. Tevens moet er op worden gewezen dat het problematisch aspect niet kan blijken uit het 'volgehouden geregeld gebruik', en dit in tegenstelling tot wat gestipuleerd wordt in de huidige drugscirculaire. Het is dan ook duidelijk dat de toepassing van de pretoriaanse probatie voor deze categorie van gebruikers ui-

182. Zie hierover L. VAN DAELE, T. VANDER BEKEN en B. DE RUYVER, *o.c.*, 25-27 en X, *Evaluatierapport 1996. Dienstverlening*, Brussel, Ministerie van Justitie – Dienst Maatschappelijk Werk Strafrechtstoepassing, 1996.

terst marginaal moet zijn. Bij niet-problematisch gebruik kan de pretoriaanse probatie enkel worden aanbevolen wanneer de betrokkene herhaaldelijk en/of met bijzonder opzet maatschappelijke overlast veroorzaakt en het gebruik van de minnelijke schikking door de sociaal-economische situatie niet opportuun lijkt. Met betrekking tot het bezit van *andere illegale drugs*, kan via de pretoriaanse probatie een vorming worden opgelegd aan de niet-problematische gebruikers die overlast veroorzaken of wanneer het risico daartoe reëel is. Het gaat dan voornamelijk om jonge experimenterende gebruikers die gebaat zijn met een correcte voorlichting omtrent de gevolgen van hun drugsgebruik. Wanneer er sprake is van problematisch gebruik dringt een doorverwijzing naar de hulpverlening zich op.

Ten slotte beschikt het openbaar ministerie over de mogelijkheid om een procedure tot *bemiddeling in strafzaken* te initiëren. Deze modaliteit moet worden aangewend wanneer naast het bezit ook de aanwezigheid van *drugsgelateerde criminaliteit* kan worden vastgesteld. Met het oog op de selectie van de dossiers die in aanmerking komen voor een strafbemiddeling dient een ruime marge te worden gehanteerd, zodat ook relatief zware delicten op het niveau van het parket kunnen worden afgehandeld.

In het kader van de *Wet op de voorlopige hechtenis* kan een verdachte die is aangehouden voor het plegen van een misdrijf van een *invrijheidstelling onder voorwaarden* genieten.

Deze modaliteit blijkt heel wat potentieel te bieden, doch een optimale toepassing ervan wordt bemoeilijkt door een aantal praktische knelpunten. In die optiek wordt het gebruik van een transitinstelling voorgesteld als schakelfunctie tussen de onderzoeksrechters en de drugshulpverlening, zodat ook het bestaan van een *tijdelijke* voorhechtenissituatie zoveel mogelijk kan worden geëlimineerd.

Op het niveau van de *straftoemeting* beschikt de rechter over de uitgebreide mogelijkheden in het kader van de Probatiewet.

Het opleggen van probatiemaatregelen is het laatste alternatief voor een gevangenisstraf. Deze mogelijkheid kan worden aangewend in alle gevallen waarin zulke optie nog maatschappelijk aanvaardbaar is.

Op de diverse echelons van de strafrechtsbedeling zijn dus ‘bruggen’ naar de hulpverleningssector voorhanden. Een symbiose tussen justitie en hulpverlening is echter onwaarschijnlijk, en dit vanwege de divergerende oriëntaties van de onderscheiden instellingen.

Ondanks deze verschillende rationaliteiten vereist een geslaagde afhandeling van drugsdelicten primordiaal (een verdere uitbouw van) een constructieve samenwerking tussen de justitiële sector en de hulpverleningssector. Het is dan ook zinvol na te gaan op welke duidelijk afgebakende terreinen en op welke wijze de twee sectoren vanuit een duidelijke actuele positionering en definiëring van hun doelstellingen kunnen komen tot een interactieve opstelling zonder daarbij in de richting te gaan van een doelenvermenging. Hierbij dient het betonen van het nodige respect voor eenieders functionaliteit en specificiteit het fundamenteel uitgangspunt te zijn.